

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ "ΔΗΜΟΣΙΑ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ"

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ- Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΚΑΠ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ»**

ΟΝΟΜΑ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΙΩΡΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΥΡΕΑΣ

ΛΑΡΙΣΑ, 2023

UNIVERSITY OF PELOPONNESE
DEPARTMENT OF BUSINESS AND ORGANIZATION
ADMINISTRATION
POSTGRADUATE PROGRAM MSc-MPA: PUBLIC
ADMINISTRATION AND LOCAL GOVERNMENT

MASTER THESIS

**«COMMON AGRICULTURAL POLICY – THE
IMPLEMENTATION OF THE NEW CAP IN THE
REGION OF THESSALY»**

Researcher: Athanasios Tsioras

Supervisor Professor: Konstantinos Mavreas

Larissa, 2023

Εγκρίθηκε από την Τριμελή Επιτροπή:

- 1) Κωνσταντίνος Μαυρέας, Καθηγητής**
- 2) Ευγενία Μπιτσάνη, Καθηγήτρια**
- 3) Θεόδωρος Τσέκος, Καθηγητής**

Στην Ιουλία...
Χωρίς την υποστήριξη της δεν θα έφτανα μέχρι εδώ.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract	9
1. Εισαγωγή	10
2. Η Γέννηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής	11
2.1. Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων ..	12
2.2. Οι Στόχοι της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής	13
2.3. Η θεσμική εξέλιξη της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής.....	13
2.3.1. Το σχέδιο Mansholt	13
2.3.2. Οι μεταρρυθμίσεις του 1988.....	14
2.3.3. Η μεταρρύθμιση Mc Sharry.....	15
2.3.4. Η «Ατζέντα 2000»	16
2.3.5. Η Νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική	16
2.3.6. Η Κοινή Γεωργική Πολιτική 2007-2013	18
2.3.7. Η διαμόρφωση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής μετά το 2013	18
3. Η Κοινή Γεωργική Πολιτική στην Ελλάδα	19
3.1. Εισαγωγή.....	19
3.2. Τα αποτελέσματα της παλαιάς Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην Ελλάδα	19
3.3. Η εφαρμογή της αναθεωρημένης Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην Ελλάδα	20
3.4. Οι αλλαγές στην Ελληνική Γεωργία.....	21
4. Οι Επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων στην Ελληνική γεωργία	23
4.1. Οι Θετικές επιπτώσεις	23
4.2. Οι Αρνητικές επιπτώσεις	23
4.3. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για την Ελλάδα το διάστημα 2014-2020	25
4.4. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το 2021-2022.....	26
4.5. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το 2023-2027.....	27
4.5.1. Farm to Fork	28
5. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας	29
5.1 Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλίας	30
5.2. Η θέση της Θεσσαλίας στον Ευρωπαϊκό χάρτη	31
5.3. ΑΕΠ και Προστιθέμενη αξία του αγροτικού τομέα	32
5.4. Η νέα Κ.Α.Π. (έως το 2027)	34
5.5. Απασχόληση.....	35
5.6. Γεωργικές εκτάσεις.....	39
5.7. Βιολογική Γεωργία.....	44
5.8. Αγρανάπαυση	44

5.9. Όγκος αρδευτικού νερού.....	47
5.10. Λιπάσματα	51
5.11. Ενεργειακές καλλιέργειες	53
5.12. Κτηνοτροφία	56
6. Συμπεράσματα.....	60
6. Βιβλιογραφία.....	63
6.1. Ελληνική Βιβλιογραφία	63
6.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	65
ΕΙΚΟΝΑ 1: Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλίας (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011).....	29
Πίνακας 1: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα (ανά χιλιάδες).....	22
Πίνακας 2: Μέση ετήσια μεταβολή της γεωργικής παραγωγής και της απασχόλησης για την περίοδο 2000-2014.....	23
Πίνακας 3: Απασχολούμενοι στη γεωργία - κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	35
Πίνακας 4: Ημέρες εργασίας απασχολούμενων στη γεωργία - κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	35
Πίνακας 5: Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών, κατά περιφέρεια και νομό.....	36
Πίνακας 6: Παραγωγή βιομηχανικών φυτών ανά Περιφέρεια και Περιφερειακές ενότητες.....	38
Πίνακας 7: Παραγωγή σιταριού και αραβοσίτου ανά Περιφέρεια και περιφερειακή ενότητα	39
Πίνακας 8: εκτάσεις με αγρανάπαυση ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα.....	45
Πίνακας 9: Η κατανάλωση νερού στην Θεσσαλία για το έτος 2013.....	47
Πίνακας 10: Χρήση λιπασμάτων για την περίοδο 2011-2013 στην περιοχή της Θεσσαλίας.....	51
Πίνακας 11: Οι ενεργειακές καλλιέργειες στην περιοχή της Θεσσαλίας.....	53
Πίνακας 12: Η εξέλιξη του πληθυσμού της κτηνοτροφικής παραγωγής στην περιφέρεια της Θεσσαλίας.....	57
Γράφημα 1. Ποσοστό εμπλοκής της γεωργίας στο ΑΕΠ.....	30
Γράφημα 2. Ποσοστό εμπλοκής των επιμέρους ΠΕ της Θεσσαλίας στο ΑΕΠ της Περιφέρειας	31
Γράφημα 3. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) Αγροτικού τομέα (Γεωργία και Κτηνοτροφία), 1995-2017.....	31
Γράφημα 4. Αριθμός εργαζομένων στον αγροτικό τομέα κατά την περίοδο 1995-2017.....	34
Γράφημα 5. Γεωργικά εκμεταλλεύσιμη έκταση, κατά περιφέρεια.....	37

Γράφημα 6. Οι εκμεταλλευόμενες εκτάσεις με άρδευση ανά περιφέρεια.....	46
Γράφημα 7: Ποσοστά μη συμμόρφωσης που αποκαλύφθηκαν από τους ελέγχους της ΚΑΠΚ2 και άλλους ελέγχους άντλησης των υδάτων σε 11 κράτη μέλη.....	49
Γράφημα 8. Κατανάλωση λιπασμάτων στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1985- 2019	50
Γράφημα 9. Η κατανάλωση των νιτρικών λιπασμάτων στην Ελλάδα για την χρονική διάρκεια 1985-2019.....	51

Περίληψη

Ο κεντρικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσουμε την Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.), τις επιδράσεις των μεταρρυθμίσεων της στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στον Θεσσαλικό κάμπο και να προχωρήσουμε σε μία εκτίμηση/πρόβλεψη των αλλαγών που θα δημιουργήσει η υιοθέτηση της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της στόχευσης που θα πρέπει να πραγματοποιηθεί. Για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε τι ακριβώς είναι η Κ.Α.Π. θα εξετάσουμε, μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης την πορεία της, από την δημιουργία της μέχρι και σήμερα, θα εμβαθύνουμε μέσω των στοιχείων που μας παρουσιάζουν οι αρμόδιοι φορείς και θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μία εκτίμηση των νέων δεδομένων που έρθουν λόγω των ριζικών αλλαγών που προωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσουμε να γνωρίσουμε σε βάθος την Κ.Α.Π. και τον τρόπο που επηρεάζει την Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα την Περιφέρεια της Θεσσαλίας.

Λέξεις κλειδιά: **Κοινή Αγροτική Πολιτική, Ευρωπαϊκή πολιτική, Ελλάδα, γεωργία, Θεσσαλία**

Abstract

The main purpose of this paper is to present the Common Agricultural Policy (CAP), the effects of its reforms in Greece and specifically in the Thessalian plain and to proceed with an assessment/prediction of the changes that its adoption will create. To be able to understand what exactly is CAP we will examine, through a bibliographic review, its course, from its creation until today, we will go deeper through the data presented to us by the competent bodies and we will try to make an assessment of the new data that comes due to the radical changes promoted by the European Union . In this way we will be able to get to know CAP in depth and the way it affects Greece and more specifically the Region of Thessaly.

Keywords: Common Agricultural Policy, European policy, Greece, agriculture, Thessaly

1. Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αγορές για αγροτικά προϊόντα καθώς, στη πλειονότητα, οι καταναλωτές που διαθέτει βρίσκονται σε θέση να πληρώσουν ικανοποιητικά προκειμένου να αποκτήσουν το επιθυμητό προϊόν. Λόγω αυτού, μπορεί να ρυθμίζει τις παγκόσμιες οικονομικές συναλλαγές με βάση τις αποφάσεις της.

Ωστόσο αυτό δεν ίσχυε πάντα. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, οι ευρωπαϊκές χώρες βρέθηκαν αντιμέτωπες με την επισιτιστική κρίση και με τεράστια οικονομικά προβλήματα (D.P.E., 1945). Προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα παραπάνω προβλήματα, προχώρησαν στην μορφοποίηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (Κ.Γ.Π.) προκειμένου να αντιμετωπίσουν την υστέρηση της γεωργικής παραγωγής που επικρατούσε (ESO, 2013). Σε βάθος χρόνου, η Κ.Γ.Π. εφαρμόστηκε σε κάθε κράτος-μέλος.

Αντιστοίχως, η Ελλάδα αποτελούσε ανέκαθεν, λόγω του κλίματος και του εδάφους που διαθέτει, μία χώρα με τεράστιες δυνατότητες στην αγροτική ανάπτυξη. Για τον λόγο αυτό, στην παρούσα εργασία θα παρουσιάσουμε τι είναι η Κοινή Αγροτική Πολιτική, καθώς και την εφαρμογή και τα αποτελέσματά της στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας. Ένας ακόμη στόχος της εργασίας αποτελεί η εκτίμηση των επιπτώσεων από την εφαρμογή της νέας Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και των μεταρρυθμίσεων που αυτή επιφέρει στην ευρύτερη Περιφέρεια της Θεσσαλίας.

Προκειμένου να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματα της Κ.Γ.Π., θα πραγματοποιηθεί μία ιστορική αναδρομή της συγκεκριμένης πολιτικής και των επιπτώσεων που είχε στη χώρα μας και στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις επιπτώσεις που είχε στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας αλλά και θα παρουσιάσουμε το πλάνο για την νέα μεταρρύθμιση που θα εισάγει.

Τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται η παρούσα εργασία συγκεντρώθηκαν μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης πηγών και διατίθενται από επίσημους φορείς, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η ΕΛΣΤΑΤ και η Περιφέρεια Θεσσαλίας.

2. Η Γέννηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής

Η δεκαετία του 1950 ήταν μία εξαιρετικά δύσκολη περίοδος για την Ευρώπη. Δεν είχαν περάσει μόλις λίγα χρόνια από την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και οι χώρες ακόμη μετρούσαν τις πληγές που είχαν δημιουργηθεί. Τα πρώτα χρόνια μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου μπορούν να χαρακτηριστούν από έντονα μειωμένη διαθεσιμότητα αγαθών σε όλη την Ήπειρο αλλά κυρίως στις νότιες χώρες (Taeuber, 1967). Η οικονομική και επισιτιστική κρίσεις που ταλάνιζαν την Ευρώπη, αποτέλεσαν κινητήριους μοχλούς για την εύρεση λύσεων και το αποτέλεσμα αυτών ήταν η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, (Ε.Ο.Κ.) το 1957 με τη συνθήκη της Ρώμης (ESO, 2013). Η Ε.Ο.Κ. προέκυψε μέσω μίας γερμανικό-γαλλικής συνεργασίας που είχε ως κύριο στόχο την ανταλλαγή οικονομικών πόρων αλλά και αγροτικών προϊόντων (Toerke, 1981). Αυτή η συνεργασία αποτέλεσε ένα έναυσμα για να καταλήξουμε στο σημερινό σχήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την στιγμή που ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, ένα από τα ζητήματα που την απασχόλησε ήταν η αναγνώριση της ανάγκης για την ύπαρξη μίας πολιτικής που θα αφορούσε τον αγροτικό τομέα (Toerke, 1981). Έτσι, η Ε.Ο.Κ. δημιούργησε την Κοινή Γεωργική Πολιτική, η οποία αποτελεί την μοναδική κοινή πολιτική που ακολουθείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με εξαίρεση την οικονομική και νομισματική πολιτική (European Commission, 2022).

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική είναι η ενοποιημένη Αγροτική Πολιτική των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, αφορά ένα σύνολο νόμων που σχετίζονται με την γεωργία καθώς και με την διακίνηση των αγροτικών προϊόντων αλλά και καθετί που σχετίζεται με αυτά, όπως είναι η ποιότητα των προϊόντων, η απασχόληση που υπάρχει στον κλάδο της γεωργίας κ.α (Fusco, 2021). Η έναρξη της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής έγινε το 1962 όσο ακόμη υπήρχε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και ο κύριος στόχος της ήταν να διατίθενται γεωργικά τρόφιμα σε κάθε Ευρωπαίο πολίτη, τα οποία θα είχαν καλές τιμές αλλά και θα διασφάλιζε ένα καλύτερο βοιοτικό επίπεδο για τους γεωργούς μέσω των δίκαιων τιμών (Toerke, 1981).

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική (Κ.Γ.Π) αποτέλεσε μία από τις πιο σημαντικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς ήταν σε θέση να καθορίσει ένα μεγάλο σύνολο μηχανισμών και κανόνων που με τη σειρά τους μπορούν να ρυθμίσουν τόσο την παραγωγή των γεωργικών προϊόντων όσο και το εμπόριο και την επεξεργασία τους (Fusco, 2021). Ο αρχικός σκοπός της Κ.Γ.Π. ήταν η ενότητα η χρηματοδοτική αλληλεγγύη καθώς και η προώθηση της κοινοτικής προτίμησης στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παππού, 2016). Λόγω των συνεχών μεταβολών στον γεωργικό τομέα, η Κοινή Αγροτική Πολιτική έχει δεχθεί μία σειρά μεταρρυθμίσεων προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις αναδυόμενες προκλήσεις που προκύπτουν. Σταδιακά, λόγω της μείωσης του αριθμού των αγροτών, μειώθηκε και η χρηματοδότηση που αναλογεί στην Κοινή Αγροτική Πολιτική. Ωστόσο, πλέον ένας από τους κυριότερους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να διασφαλίσει τον ρόλο της γεωργίας και να προωθήσει την διαχείριση των φυσικών πόρων, πάντα στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης (European Commission, 2023).

2.1. Η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων

Το 1962 γεννήθηκε και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων με σκοπό να χρηματοδοτεί την Κοινή Γεωργική Πολιτική. Το ταμείο χωρίστηκε σε δύο τμήματα, το τμήμα Προσανατολισμού και το τμήμα των Εγγυήσεων (European Parliament, 2022).

Το τμήμα Προσανατολισμού είχε ως στόχο την συμβολή στη χρηματοδότηση των πράξεων της διαθρωτικής πολιτικής. Επίσης, ένας ακόμη πολύ σημαντικός στόχος ήταν να μειώσει διάφορες ανισότητες που υπήρχαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και να προωθήσει την περιφερειακή ανάπτυξη.

Το τμήμα Εγγυήσεων είχε ως στόχο την χρηματοδότηση της κοινής οργάνωσης για τις γεωργικές αγορές καθώς και της ανάπτυξης στον αγροτικό χώρο (Κανελλόπουλος, 2003). Επιπλέον, το τμήμα έχει ως στόχο, μέσω των ενισχύσεων και των επιδοτήσεων, να εξασφαλίσει τα αγροτικά προϊόντα σε τιμές που να είναι ικανοποιητικές και κερδοφόρες (Κανελλόπουλος, 2003).

2.2. Οι Στόχοι της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής

Οι κύριοι στόχοι, όπως αναφέρονται και από την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής (European Commission, 2023):

- Την στήριξη των γεωργών καθώς και την βελτίωση της συνολικής γεωργικής παραγωγικότητας μέσω της εξασφάλισης σταθερής προσφοράς τροφίμων πάντα σε προσιτές τιμές
- Την διατήρηση των αγροτικών περιοχών αλλά και τοπίων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση
- Την διασφάλιση της αξιοπρεπούς διαβίωσης και ποιότητας ζωής για τους γεωργούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Έντονη συμβολή για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής καθώς και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων
- Την διατήρηση της αγροτικής οικονομίας ζωντανής μέσω της προώθησης της απασχόλησης σε τομείς της γεωργίας, των γεωργικών προϊόντων και κάθε άλλου τομέα που έχει άμεση συνάφεια με αυτούς

2.3. Η θεσμική εξέλιξη της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής

Είναι καίριο να εξετάσουμε τον τρόπο που διαμορφώθηκε η Κοινή Γεωργική Πολιτική καθώς μέσα από τις μεταρρυθμίσεις που δέχθηκε μπορούμε να αξιολογήσουμε τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί αλλά και να κρίνουμε σε τι βαθμό μπόρεσαν να τα αντιμετωπίσουν.

2.3.1. Το σχέδιο Mansholt

Το σχέδιο Mansholt πήρε την ονομασία του από τον Sicco Mansholt ο οποίος ήταν επίτροπος για την γεωργία και κατέθεσε στις 21 Δεκεμβρίου 1968 ένα υπόμνημα που

πραγματευόταν τις μεταρρυθμίσεις που επιθυμούσε να γίνουν με σκοπό να ακμάσει η γεωργία (Mansholt, 1970). Σύμφωνα με τον Mansholt, εκείνη την περίοδο επικρατούσαν σημαντικά προβλήματα καθώς οι αγροτικές εκτάσεις που ήταν προς εκμετάλλευση ήταν ιδιαίτερα μικρές (Mansholt, 1970). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι το γεγονός ότι σχεδόν το 70% των εδαφών ήταν μικρότερα από 10 εκτάρια γης ενώ περισσότερες από τις μισές εκμεταλλεύσιμες εκτάσεις ήταν συγκεντρωμένες μόλις στο 20% των συνολικών αγροτών της τότε Ευρωπαϊκής Ένωσης (Stead, 2007).

Έτσι, ένας από τους κύριους στόχους ήταν να ληφθούν μέτρα προκειμένου να υπάρξει εκσυγχρονισμός και βελτίωση των εκτάσεων προς εκμετάλλευση και να δημιουργηθούν παραγωγικές μονάδες που θα έχουν ικανοποιητικό μέγεθος. Επίσης, ασκείται έντονη κριτική αναφορικά με τις υψηλές τιμές που είχαν διαμορφωθεί και πρότεινε την μείωση τους (Τζακώστα, 2010). Ένα σημαντικό σημείο αναφοράς είναι ότι πραγματεύεται τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης που είχαν τότε οι αγρότες, γεγονός που αντανακλάται από το έντονο χαμηλό εισόδημα αλλά και την χαμηλή εκπαίδευση που κατείχαν.

2.3.2. Οι μεταρρυθμίσεις του 1988

Μετά την υιοθέτηση του σχεδίου Mansholt, η Κ.Γ.Π. προσπάθησε να στηρίξει έντονα το αγροτικό εισόδημα μέσω των εγγυημένων τιμών για τα βασικά προϊόντα. Ωστόσο, λόγω των μεγάλων πλεονασμάτων που δημιουργήθηκαν, τα οποία δεν μπορούσαν να καταναλώσουν την εσωτερική αγορά αλλά ούτε και να τα εξάγουν, αλλά και των τεράστιων ποσών που απορροφούσε η Κ.Γ.Π. αποφασίστηκε να γίνουν νέες μεταρρυθμίσεις για να αντιμετωπισθούν αυτά τα σημαντικά προβλήματα (Πεζάρος, 2011).

Για τους παραπάνω λόγους, το 1985 η Επιτροπή Γεωργίας κάνει νέες εισηγήσεις για την Κ.Γ.Π. και καταθέτει την λεγόμενη Πράσινη Βίβλο (COM, 1985). Κύριος στόχος ήταν να επιφέρει ισορροπία μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργούσαν τα πλεονασματικά προϊόντα. Πλέον έστρεφε τη προσοχή σε καλλιέργεια μη πλεονασματικών προϊόντων καθώς και τη προστασία του περιβάλλοντος (Τζακώστα, 2010).

Οι παραπάνω αλλαγές εφαρμόστηκαν το 1988 και αποτέλεσαν τη δεύτερη ουσιαστική μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και έμειναν με την ονομασία «το πακέτο Ντελόρ». Σύμφωνα με το, αποκαλούμενο, «πακέτο Ντελόρ», ένα από τα βασικότερα μέτρα ήταν η δημιουργία των Μέγιστων εγγυημένων ποσοτήτων για, τα περισσότερα τουλάχιστον, προϊόντα (European Central Bank, 2023). Δηλαδή, δημιουργήθηκε ένα είδος ποσοστάσεων για τις παραγωγές των προϊόντων, και αν τυχόν υπήρχε υπέρβαση, αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της κοινοτικής στήριξης. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν μέτρα που θα ενίσχυαν τα κίνητρα του περιορισμού παραγωγής ορισμένων προϊόντων δίνοντας αποζημιώσεις ή ενθαρρύνσεις να στραφούν σε διαφορετικές καλλιέργειες οι οποίες δεν ήταν πλεονασματικές. Ένα πολύ σημαντικό μέτρο που εφαρμόστηκε τότε ήταν η πρόωση συνταξιοδότηση των αγροτών, σε ηλικίες ανάμεσα 55 έως 65 (Παπαγεωργίου κ.α., 2015).

2.3.3. Η μεταρρύθμιση Mc Sharry

Μία ακόμη μεταρρύθμιση, αρκετά καθοριστική, θα πραγματοποιηθεί το 1992. Η πρόταση έγινε από τον Ιρλανδό επίτροπο, Ray Mc Sharry και πήρε μάλιστα και το όνομά του. Με βάση την αναθεώρηση του 1992, για πρώτη φορά έγινε η εισαγωγή των άμεσων ενισχύσεων προς τους αγρότες με σκοπό να μειώσουν ουσιαστικά τη παραγωγή (Ψαλτόπουλος, 2021). Ένα επιπλέον μέτρο της μεταρρύθμισης, είχε ως στόχο την μείωση των εγγυημένων τιμών αποσκοπώντας να τα κάνουν πιο ανταγωνιστικά τόσο στην εσωτερική αγορά αλλά και στην διεθνή (Ψαλτόπουλος, 2021). Προκειμένου να μην μειωθεί το εισόδημα των αγροτών από τις μειωμένες τιμές, έδωσαν επιπλέον ενισχύσεις ανάλογα με το προϊόν που παρήγαγε ο κάθε αγρότης. Καθορίστηκαν υποχρεωτικές περίοδοι αγρανάπαυσης, καθώς και σύνδεση των αριθμών των ζώων που είχαν οι κτηνοτρόφοι με την έκταση που κατείχαν και θεωρούνταν βοσκοτόπια. Τέλος, πήραν ορισμένα μέτρα, τα οποία είχαν ως σκοπό να ενισχύσουν την προστασία του περιβάλλοντος και να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες για τις μελλοντικές γενεές.

Η σημαντικότερη αιτία που οδήγησε μία τόσο σημαντική μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, σύμφωνα με τον Πέζαρο (2011) ήταν οι διαπραγματεύσεις της τότε ΕΟΚ για την Γενική συμφωνία Δασμών και εμπορίου. Μέσω των ενισχύσεων που

ήταν σε θέση να δώσει, επέτρεψε τη γεωργική συμφωνία του Γύρου της Ουρουγουάης το 1993 και έτσι τα γεωργικά προϊόντα μπόρεσαν να ενταχθούν στους βασικούς κανόνες του διεθνούς εμπορίου.

2.3.4. Η «Ατζέντα 2000»

Σε γενικές γραμμές, η μεταρρύθμιση του 1992 στέφθηκε με επιτυχία και είχε αρκετές θετικές επιδράσεις στην γεωργία. Ωστόσο, προς το τέλος της δεκαετίας του '90, υπήρξαν νέες δυσκολίες στις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση έπρεπε να ανταπεξέλθει.

Στο πλαίσιο του «Προγράμματος Δράση 2000», όπως έμεινε γνωστό, πραγματοποιήθηκε το 1996 μία συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Βερολίνο, η οποία κατέληξε σε μία διακήρυξη, με βάση την οποία θα επαναπροσδιορίσουν την Κοινή Γεωργική Πολιτική.

Η Ατζέντα 2000 αποτελεί έκφραση μίας ολοκληρωμένης στρατηγικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχοντας ως βάση δύο θεμελιώδους στόχους: την ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την διεύρυνσή της (Ψαλτόπουλος, 2021). Η στρατηγική που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ήθελε να ακολουθήσει αποσκοπούσε στην ανάδειξη – της Ε.Ε. – σε έναν αυτόνομο πόλο σταθερότητας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο. Μέσω αυτής της μεταρρύθμισης δόθηκε έντονη βαρύτητα σε μεγαλύτερο προσανατολισμό της αγοράς, σε θέματα που αφορούσαν την ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων, καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος αλλά και σε εισοδηματικές ενισχύσεις. Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της αναμόρφωσης ήταν ότι ουσιαστικά εισάγει την πολιτική της γεωργικής ανάπτυξης.

Ουσιαστικά, η περίοδος από το 1992 έως το 2003 αποτελεί την δεύτερη περίοδο των μεταρρυθμίσεων της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής.

2.3.5. Η Νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική

Με την πέμπτη μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, τον Σεπτέμβριο του 2003, μπαίνουμε πλέον στην Τρίτη περίοδο μεταρρυθμίσεων. Μία από τις βασικότερες αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν η χορήγηση ενισχύσεων μέσω μίας Ενιαίας αποδεσμευμένης από την παράγωγη ενίσχυση και θα χορηγείται στους αγρότες ανά έτος (European Commission, 2023). Η μόνη προϋπόθεση για την είσπραξη αυτής είναι. Οι αγρότες, να τηρούν τις προδιαγραφές που έχουν οριστεί αναφορικά με το περιβάλλον, την ποιότητα και την ασφάλεια των τροφίμων, την σωστή διαβίωση των ζώων, την υγεία των φυτών και των ζώων καθώς και την διατήρηση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε καλή κατάσταση.

Επιπλέον τέθηκε ως θέμα και η πρόβλεψη για την δημιουργία ενός συστήματος μέσω του οποίου θα μπορούσαν να δώσουν γεωργικές συμβουλές προς τους αγρότες από το 2007. Μέσω των άμεσων ενισχύσεων, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλησε να ενισχύσει αλλά και να ενθαρρύνει τους γεωργούς να ακολουθήσουν τις ανάγκες της αγοράς, όπως αυτές διαμορφώνονται από την ζήτηση των καταναλωτών.

Οι θεμελιώδεις συνιστώσες της νέας Κοινής Γεωργικής Πολιτικής μπορούν να συνοψιστούν ως εξής (Papadopoulos, 2003):

- Μεγαλύτερη έμφαση στην αγορά με σκοπό να περιοριστούν οι διάφορες στρεβλώσεις του εμπορίου
- Συνεχής βοήθεια προς τους αγρότες της Ε.Ε.
- Ενίσχυση των αγροτών μέσω της αναπτυξιακής ενίσχυσης της υπαίθρου
- Δημοσιονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με απώτερο σκοπό να διατηρήσουν το δημοσιονομικό κόστος σταθερό αλλά και διαχειρίσιμο.

Πλέον, όπως μπορούμε να αντιληφθούμε διαμορφώνεται μία νέα Κ.Γ.Π. και έτσι τα μέτρα στήριξης μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες (Δούκας, 2011):

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει που έχουν ως στόχο την στήριξη της ετήσιας αγροτικής παραγωγής και των τιμών. Αυτός είναι ο Πυλώνας Ι.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα μέτρα που έχουν ως στόχο την γεωργική ανάπτυξη καθώς και μέτρα που έχουν σχέση με διάφορους παραγωγικούς συντελεστές. Αυτή η κατηγορία είναι ο Πυλώνας ΙΙ.

Τέλος, η Τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τα μέτρα που έχουν ως στόχο την δημόσια υγεία, την ασφάλεια τροφίμων καθώς και την εξωτερική πολιτική. Δηλαδή, αφορά κυρίως ζητήματα περί νομοθεσίας.

2.3.6. Η Κοινή Γεωργική Πολιτική 2007-2013

Τα μέτρα που απασχόλησαν την νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική για την περίοδο 2007-2013 αφορούσαν κυρίως την στρατηγική ενίσχυση του Πυλώνα II με σκοπό να ενισχύσουν την βιώσιμη ανάπτυξη των γεωργικών περιοχών. Η πολιτική που εφάρμοσαν για να το επιτύχουν μπορεί να συνοψισθεί στους ακόλουθους τρεις στόχους (Λεκκός και Λεβεντάκης, 2015):

- Στην στήριξη στον τρόπο της διαχείρισης της γης καθώς και στην βελτίωση του περιβάλλοντος
- Στην βελτίωση της ποιότητας της ζωής και στην παροχή κινήτρων με σκοπό την διαφοροποίηση ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων
- Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην γεωργία.

2.3.7. Η διαμόρφωση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής μετά το 2013

Τον Οκτώβριο του 2011 πραγματοποιήθηκε η κατάθεση των νέων μέτρων που θα αφορούσαν την περίοδο 2014 έως 2020. Τα νέα μέτρα επηρέαζαν τόσο τον Πυλώνα II όπως και τον Πυλώνα I και είχαν ως κύριο στόχο την πιο δίκαια κατανομή των τακτικών ενισχύσεων μεταξύ των κρατών-μελών, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, την καινοτομία, την ασφάλεια των τροφίμων, τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής και την γενικότερη προστασία του περιβάλλοντος (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2011).

3. Η Κοινή Γεωργική Πολιτική στην Ελλάδα

3.1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις χώρες που λαμβάνει τις μεγαλύτερες χρηματοδοτήσεις από την Κ.Γ.Π. Ωστόσο, όπως μπορεί να φανταστεί κανείς, η εφαρμογή μίας τέτοιας πολιτικής έχει δημιουργήσει κάποια πολύ θετικά αλλά και αρνητικά στοιχεία, τα οποία θα εξετάσουμε σε αυτή την ενότητα.

3.2. Τα αποτελέσματα της παλαιάς Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην Ελλάδα

Τα αποτελέσματα της Κ.Γ.Π. έγιναν άμεσα αισθητά στον αγροτικό τομέα της χώρας λόγω των ακόλουθων (Δογάντζης & Πάκος, 2008):

- Η Ελλάδα, λόγω των περιορισμών σε ορισμένες καλλιέργειες οδηγήθηκε να εισάγει ορισμένα προϊόντα ενώ προηγουμένως ήταν εξαγωγέας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η εξάρτηση της χώρας από άλλες χώρες της Δύσης.
- Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας παρουσίαζε πλεόνασμα πριν την ένταξη στην Ε.Ε. Ωστόσο, από την δεκαετία του 1980 ξεκίνησε να γίνεται ελλειμματικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι το 1975, το πλεόνασμα της χώρας ήταν περίπου 105 εκατομμύρια δολάρια, ενώ το 1996 το έλλειμα που είχε διαμορφωθεί κατέληξε στα 56 εκατομμύρια δολάρια.
- Σημαντικοί κλάδοι της αγροτικής οικονομίας της χώρας, όπως το κρέας, το γάλα και τα σιτηρά, οδηγήθηκαν σε συρρίκνωση καθώς η πλεονασματική παραγωγή στην Ε.Ε. οδήγησε σε σημαντική πτώση των τιμών στα εισαγόμενα προϊόντα. Λόγω αυτού, η εγχώρια αγορά δεν είχε τη δυνατότητα να ανταγωνισθεί τις τιμές με αποτέλεσμα να μην μπορέσουν να ανταπεξέλθουν.

- Η πλεονασματική αγορά της Ε.Ε. καθώς και οι χαμηλές τιμές, είχαν ακόμη ένα σημαντικό αρνητικό αποτέλεσμα, την μείωση του εισοδήματος των αγροτών καθώς και του ΑΕΠ της χώρας.
- Ως αποτέλεσμα της μείωσης των εισοδημάτων των αγροτών, μειώθηκε και ο αγροτικός πληθυσμός καθώς λόγω των μεγάλων οικονομικών δυσκολιών αναγκάστηκαν να στραφούν σε άλλη μορφή εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα, από το σύνολο, ήταν 39,8% και κατέληξε το 1997 να είναι μόλις το 19,3%.

3.3. Η εφαρμογή της αναθεωρημένης Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην Ελλάδα

Οι στόχοι που είχαν επιλεχθεί για την χώρα μας είχαν ως κατευθυντήριες γραμμές να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα σε τομείς της πρωτογενούς βιομηχανίας, όπως και της βιομηχανίας τροφίμων σε συνδυασμό με τις υποδομές. Για αυτό τον λόγο, η αναδιάρθρωση του αγροτικού πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα αποτέλεσαν κύρια προτεραιότητα εκείνη την περίοδο. Μία ακόμη κύρια κατεύθυνση ήταν και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των αγροτών, καθώς και η παρότρυνσή τους να διαφοροποιήσουν την αγροτική οικονομία κυρίως σε ορεινές περιοχές. Φυσικά, αυτά θα έπρεπε να υλοποιηθούν, πάντα, έχοντας ευθυγραμμίσει την πολιτική με την προστασία του περιβάλλοντος, την βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων και την διατήρηση των εκμεταλλεύσιμων αγροτικών τεμαχίων.

Πιο συγκεκριμένα, η εφαρμογή της αναθεωρημένης Κοινής Γεωργικής Πολιτικής στην Ελλάδα αφορά τους ακόλουθους άξονες (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2016):

Αύξηση της ανταγωνιστικότητας: για την υλοποίηση του παραπάνω στόχου δόθηκαν σημαντικά χρηματικά ποσά προκειμένου να ενισχύσουν την παραγωγικότητα τόσο στον γεωργικό όσο και στον δασικό τομέα αλλά και να μειώσουν τυχόν περιφερειακές ανισότητες. Επίσης, μέσω της αναθεώρησης της Κ.Γ.Π. προσπάθησαν να διορθώσουν ορισμένα προβλήματα που υπήρχαν από την προηγούμενη Κ.Γ.Π.

Αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος, όπως και την βιώσιμη ανάπτυξη, οι κύριοι στόχοι που είχε η Κ.Γ.Π. ήταν να διατηρήσουν την βιοποικιλότητα των περιοχών αλλά και να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των γεωργικών και δασικών συστημάτων που υπήρχαν σε ορισμένες περιοχές. Τα κράτη-μέλη, σύμφωνα με την Κ.Γ.Π., προέτρεπαν τους αγρότες να κάνουν ορθολογική διαχείριση της ποσότητας του νερού που καταναλώνουν και να προστατεύουν τις καλλιέργειες τους και τα εδάφη τους.

Προκειμένου να ενισχύσουν τις οικονομικές δραστηριότητες, κυρίως σε ορεινές περιοχές, έδωσαν κίνητρα για να ενθαρρύνουν την νέα επιχειρηματικότητα, προώθησαν την κατάρτιση του αγροτικού πληθυσμού προκειμένου να αποκτήσουν νέες δεξιότητες αλλά και την βελτιστοποίηση στον τρόπο που μεταφέρονται οι πληροφορίες αναφορικά με τις γεωργικές καλλιέργειες.

3.4. Οι αλλαγές στην Ελληνική Γεωργία

Άμεσα, ήδη από τον πρώτο χρόνο εφαρμογής της νέας Κ.Γ.Π. εμφανίσθηκαν οι πρώτες αλλαγές στην χώρα μας. Με βάση τα δεδομένα του Υπουργείου Γεωργίας, αρκετοί αγρότες αποφάσισαν να κρατήσουν τα χρήματα από τις οικονομικές ενισχύσεις και να σταματήσουν την αγροτική τους δραστηριότητα σύμφωνα με το χρονικό πλαίσιο που ορίσθηκε.

Πιο αναλυτικά (Δογάντζης & Πάκος, 2008):

- Παρατηρήθηκε μείωση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων καπνού. Σε ορισμένες περιοχές, σε τέτοιο σημείο, που σχεδόν εξαφανίσθηκαν οι καπνοπαραγωγοί. Λόγω των έντονα χαμηλών τιμών του αγροτικού προϊόντος, πολλοί αγρότες αποφάσισαν να λάβουν την χρηματοδότηση και να σταματήσουν την παραγωγή του. Μία τέτοια περιοχή που σχεδόν σταμάτησαν όλοι οι καπνοπαραγωγοί είναι η Κατερίνη.
- Μπορούμε να αντιληφθούμε τη σημαντική πτώση στην παραγωγή καπνού αν αναλογισθούμε ότι η χώρα μας παράγαγε περίπου 110.000 τόνους ετησίως, ενώ πλέον η παραγωγή καπνού κατέληξε στους 25.000 τόνους, μία μείωση που αντιστοιχεί στο 80%.

- Αναφορικά με το βαμβάκι, δεν παρατηρήθηκαν μεγάλες διακυμάνσεις. Ωστόσο παρατηρήθηκε στροφή σε κάποιες νέες καλλιέργειες και αυτό οφειλόταν στα επιπλέον κίνητρα που δόθηκαν εκείνη την περίοδο.
- Σε ορισμένες περιοχές είδαμε σημαντική μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων σε ποσοστό που αγγίζει το 50%. Σε περιοχές όπως τα Γιαννιτσία, που ήταν -τότε- γεμάτη καπνοπαραγωγούς, είδαμε ότι στράφηκαν σε άλλες μορφές καλλιέργειας ή εγκατέλειψαν τελείως τις αγροτικές δραστηριότητες.
- Στις καλλιέργειες που αφορούν το σκληρό σιτάρι παρατηρήθηκαν μειώσεις περίπου 15% ενώ στις καλλιέργειες καλαμποκιού οι μειώσεις ήταν περίπου 18%. Επιπλέον, λόγω μεγάλων δυσκολιών στο να απορροφηθεί η βιομηχανική ντομάτα από την αγορά, οι καλλιέργειες μειώθηκαν κατά 4%.
- Άλλη μία καλλιέργεια που επηρεάστηκε από την εφαρμογή της Κ.Γ.Π. ήταν τα ζαχαρότευτλα. Πιο συγκεκριμένα, το 2005 καλλιεργήθηκαν 240.000 στρέμματα ενώ το 2004 είχαν καλλιεργηθεί 520.000 στρέμματα. Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε, υπήρχε μία πάρα πολύ σημαντική μείωση στην παραγωγή και κατά συνέπεια στην παραγωγή ζάχαρης στην χώρα μας.

4. Οι Επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων στην Ελληνική γεωργία

4.1. Οι Θετικές επιπτώσεις

Οι πιο σημαντικές θετικές επιπτώσεις είναι οι εξής (ΕΛΣΤΑΤ, 2014; Μπαγινέτας, 2015):

- Μέσω της Κ.Γ.Π. εξασφαλίσθηκαν οι απαραίτητοι πόροι για να χρηματοδοτήσουν τις καλλιέργειες καπνού, βαμβακιού και ελαιόλαδου μέχρι και το 2013.
- Σημειώθηκε αύξηση στην ελληνική ποσόστωση του αγελαδινού γάλακτος κατά 120.000 τόνους και η συνολική παραγωγή έφτασε τους 820.000 τόνους.
- Υπήρξαν μειώσεις αναφορικά με τις άμεσες ενισχύσεις των μεγάλων εκμεταλλεύσεων προκειμένου να μπορέσουν να εξοικονομήσουν πόρους για την χρηματοδότηση νέων μέτρων.
- Το σύστημα που αφορά την ένταξη των αγροτών γίνεται πιο απλό και αυτό έχει αποτέλεσμα την αύξηση των ενισχύσεων για επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν από νέους αγρότες
- Ολοκληρώνοντας, πρέπει να τονίσουμε ότι το ύψος των κοινοτικών δαπανών που αφορούν αγροπεριβαλλοντικές δράσεις ανήλθε στο 85% ενώ προηγουμένως ήταν μόλις στο 60%.

4.2. Οι Αρνητικές επιπτώσεις

Μέσω των νέων μεταρρυθμίσεων υπάρχει αισθητός κίνδυνος ορισμένοι αγρότες ένα εγκαταλείψουν την αγροτική δραστηριότητα καθώς πλέον οι ενισχύσεις θα έχουν ως μέτρο την διάρθρωση των καλλιεργειών που αφορούν τα έτη από το 2000 έως και το 2002 και όχι κάθε καλλιεργητική περίοδο (Baltas, 2005). Αυτό είναι ένα πρόβλημα σημαντικό για την χώρα μας και φαίνεται άμεσα το αποτέλεσμα καθώς ο μέσος όρος ηλικίας των αγροτών είναι αρκετά υψηλός.

Οι ενισχύσεις που αφορούν το σκληρό σιτάρι μειώνονται σταδιακά συνεχώς με αποτέλεσμα να επηρεάζουν άμεσα το εισόδημα των αγροτών.

Πλέον υπάρχουν μειώσεις στις τιμές στον γαλακτομικό τομέα με αποτέλεσμα η κτηνοτροφία να πληχθεί.

Στους ακόλουθους πίνακες θα εξετάσουμε πιο αναλυτικά τις μειώσεις που αφορούν την Ελλάδα:

Πίνακας 1: Απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα (ανά χιλιάδες)

	1995	2000	2005	2010	2014
Αυστρία	274,8	232,9	216,9	197,3	184,7
Βέλγιο	96,8	82,3	76,7	62,7	59,3
Βουλγαρία	791,7	780,6	741,0	710,0	666,2
Γαλλία	947,2	949,8	870,5	753,1	763,8
Γερμανία	1.096,3	758,4	668,5	656,3	639,6
Δανία	112,8	92,8	79,9	71,7	72,0
Ελλάδα	-	690,0	548,3	535,7	488,3
Εσθονία	64,6	38,6	30,6	23,0	22,4
Ην. Βασίλειο	558,2	357,3	346,2	380,0	430,1
Ιρλανδία	136,2	127,2	111,9	84,7	109,1
Ισπανία	1.072,0	984,8	929,8	785,6	727,0
Ιταλία	1.310,4	1.059,0	1.004,6	965,9	900,7
Κροατία	-	-	-	241,4	149,6
Κύπρος	22,2	18,9	18,3	17,6	13,3
Λετονία	172,7	131,8	115,1	65,8	64,9
Λιθουανία	285,6	260,3	200,3	109,7	121,2
Λουξεμβούργο	4,5	4,8	4,6	4,7	4,7
Μάλτα	-	3,1	3,5	3,4	3,2
Ολλανδία	286,2	229,9	216,8	201,9	192,2

(Πηγή: Eurostat, 2015)

Όπως μπορούμε να δούμε στον πίνακα 1, υπάρχει αισθητή πτώση στους απασχολούμενους αγρότες.

Πίνακας 2: Μέση ετήσια μεταβολή της γεωργικής παραγωγής και της απασχόλησης για την περίοδο 2000-2014

	Παραγωγή	Απασχόληση
Δανία	2,62%	-1,61%
Ελλάδα	0,09%	-2,09%
Εσθονία	11,23%	-3,00%
Ηνωμένο Βασίλειο	3,74%	1,46%
Ιρλανδία	3,22%	-1,01%
Ισπανία	1,98%	-1,87%
Ιταλία	1,29%	-1,07%
Κροατία	-	-
Κύπρος	-	-2,11%
Λετονία	12,16%	-3,63%
Λιθουανία	7,47%	-3,82%
Λουξεμβούργο	5,68%	-0,01%
Μάλτα	-0,41%	0,26%
Ολλανδία	2,66%	-1,17%
Ουγγαρία	4,39%	-3,37%
Πολωνία	6,12%	-2,74%
Πορτογαλία	0,98%	-1,26%
Ρουμανία	6,33%	-3,40%
Σλοβακία	4,84%	-2,97%
Σλοβενία	1,49%	-1,99%
Σουηδία	2,55%	-0,96%
Τσεχία	4,81%	-1,92%
Φινλανδία	2,48%	-1,08%
ΕΕ*	2,50%	-2,25%

(Πηγή: Eurostat, 2015)

Με βάση τον πίνακα 2, μπορούμε να δούμε ότι παρόλο που υπάρχει αύξηση της παραγωγής στην Ελλάδα, αν και πολύ μικρή, υπάρχει αισθητή μείωση στην απασχόληση για την περίοδο 2000-2014.

4.3. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για την Ελλάδα το διάστημα 2014-2020

Η περίοδος 2014-2020 ήταν κρίσιμη καθώς τα αποτελέσματα των προηγούμενων μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ οδηγούν στην ανάγκη για αναπροσδιορισμό του παραγωγικού μοντέλου για την χώρα μας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αγροδιατροφικός τομέας είχε εισφορές 7,2% στην συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία το 2014, ενώ το 1995 ήταν στο 12% (ΕΛΣΤΑΤ, 2016). Το εμπορικό ισοζύγιο των ελληνικών προϊόντων είναι σε σημαντικό βαθμό ελλειμματικό. Τα αγροτικά προϊόντα αντιπροσωπεύουν το 19% των συνολικών εξαγωγών της χώρας και αντίστοιχα το 14% των εισαγωγών (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2016). Η πλειονότητα τους κατευθύνεται προς την Ευρωπαϊκή αγορά ενώ το 80% των εισαγωγών που κάνουμε είναι, επίσης, από άλλα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική που εφαρμόστηκε τότε για την χώρα μας -η οποία ολοκληρώθηκε το 2020- είχε διαθέσει σχεδόν 20 δις ευρώ προκειμένου να υπάρξει αύξησης στην ποιότητα παράγωγης αλλά και στον αριθμό εξαγωγών (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2016).

Τα νέα χαρακτηριστικά της Κ.Γ.Π. για την χώρα μας είναι ότι πλέον δίνονταν άμεσα οι ενισχύσεις και βασίζονται στον αριθμό των δικαιωμάτων, ο οποίος είναι ανάλογος της έκτασης που διαθέτει και θα υπολογίζεται με βάση την έδρα αλλά και το είδος της καλλιέργειας (Van Zanten, et al, 2013).

Επιπλέον, προκειμένου να μπορέσουν να εφαρμόσουν τα μέτρα πιο εύκολα, έγινε διαίρεση της χώρας μας σε τρεις περιφέρειες, σε βοσκοτόπους, αρόσιμες και δενδρώδεις εκτάσεις. Η κατανομή των χρηματικών ποσών έγινε: Στους βοσκοτόπους δόθηκε το 25% των κονδυλίων, στις αρόσιμες το 47% ενώ στις δενδρώδεις το 28% (ΕΛΣΤΑΤ, 2021).

Πλέον γίνεται εισαγωγή του όρου «ενεργός αγρότης» με σκοπό να λαμβάνει ενισχύσεις μόνο αυτός που πραγματικά τις δικαιούται. Έτσι, εάν το 50% της εκμεταλλεύσιμης γης παραμένει ακαλλιέργητη, δεν θα μπορεί να λαμβάνει την οικονομική ενίσχυση. Από την εξέταση των στοιχείων εξαιρούνται αυτοί που λαμβάνουν ενισχύσεις έως 3.500 ευρώ το έτος.

4.4. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το 2021-2022

Τον Ιούνιο του 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τις νέες νομοθετικές προτάσεις που θα ισχύσουν για την Κοινή Αγροτική Πολιτική για την περίοδο του 2021 έως το 2027. Η συμφωνία για την νέα ΚΑΠ, επιτεύχθηκε τρία χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 2021 μετά από έντονες διαπραγματεύσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Το νέο νομοθετικό επίτευγμα της ΕΕ, ξεκίνησε από τις 1^η Ιανουαρίου 2023 (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης).

Προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχεια των πληρωμών για τους δικαιούχους της ΚΑΠ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε ένα μεταβατικό κανονισμό, ο οποίος ίσχυε για το έτος 2021 και 2022. Τα ποσά που θα απορροφηθούν τη συγκεκριμένη διάρκεια, θα αντληθούν μέσω των κονδυλίων της ΚΑΠ που αφορούν την περίοδο 2021-2027.

Ο συγκεκριμένος μεταβατικός κανονισμός που εισήχθη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θα δώσει συνέχεια σε αρκετούς κανόνες που ίσχυαν βάση της παλαιότερης ΚΑΠ αλλά επίσης, ενσωματώνει νέους κανόνες που θα είναι σε θέση να ενισχύσουν την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αλλά και να βοηθήσουν σε μία ομαλότερη μετάβαση μεταξύ των Κοινών Αγροτικών Πολιτικών.

Η συγκεκριμένη μεταβατική περίοδος θεωρείται απαραίτητη από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς δίνει τον απαιτούμενο χρόνο στα μέλη της για να πραγματοποιήσουν την προετοιμασία που απαιτεί η αλλαγή της νομοθεσίας αλλά και να δημιουργήσουν τα δικά τους εθνικά στρατηγικά σχέδια (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

4.5. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική για το 2023-2027

Η νέα Κ.Α.Π. θα αποτελέσει το κλειδί για την επίτευξη των ορόσημων που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την Πράσινη Συμφωνία καθώς και για την διασφάλιση της γεωργίας. Αποτελεί κομβικό σημείο για την πορεία της Ε.Ε. καθώς οι μεταρρυθμίσεις που έχει εισάγει θα δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για μία πιο πράσινη, με καλύτερες επιδόσεις αλλά και δίκαιη γεωργία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021). Θα θέσει τις βάσεις με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να δημιουργήσει ένα βιώσιμο μέλλον για τους αγρότες και μέτρα τα οποία θα στηρίζουν τις μικρότερες εκμεταλλεύσεις. Η Κ.Α.Π. αποτελεί ίσως το πιο σπουδαίο εργαλείο για να μπορέσει η Ε.Ε. να επιτύχει την

Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και τις φιλόδοξες στρατηγικές του «Farm to Fork» (European Green Deal, 2021).

4.5.1. Farm to Fork

Οι βασικότεροι στόχοι του Farm to Fork (European Green Deal, 2021) μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Συνολική μείωση της χρήσης επικύνδυνων φυτοφαρμάκων
- Μείωση στην χρήση λιπασμάτων κατά τουλάχιστον 20% έως το 2030
- Μείωση των συνολικών αντιμικροβιακών ουσιών στην κτηνοτροφία και στην ιχθυοκαλλιέργεια έως το 2030
- Αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων τουλάχιστον στο 25% έως το 2030
- Μείωση της εξάρτησης από κρίσιμες ζωτροφές (όπως π.χ. η σόγια) και ενίσχυση φυτικών πρωτεϊνών που καλλιεργεί η ΕΕ
- Διευκόλυνση στην καταχώρηση ποικιλιών σπόρων προσαρμοσμένων στις πιέσεις της κλιματικής αλλαγής
- Ευκολότερη πρόσβαση των αγροτών στις παραδοσιακές και τοπικά προσαρμοσμένες ποικιλίες
- Ανάπτυξη σπόρων/σποροφυτών με νέες καινοτόμες πρακτικές, συμπεριλαμβανομένης της βιοτεχνολογίας
- Ενίσχυση των βιώσιμων πρακτικών, όπως η γεωργία ακριβείας και η αγροοικολογία
- Σύνδεση των άμεσων πληρωμών (επιδοτήσεων) με βάσει υποχρεωτικών περιβαλλοντικών προτύπων και εθελοντικών μέτρων που θα εστιάσουν σε πράσινες πρακτικές και ψηφιακές τεχνολογίες
- Μείωση περιβαλλοντικού και ενεργειακού αποτυπώματος, προσαρμογή στρατηγικών μάρκετινγκ που θα λαμβάνουν υπόψη τις πιο ευάλωτες ομάδες, δημιουργία προφίλ θρεπτικών συστατικών μέσω ισχυρισμών διατροφής
- Δημιουργία μικρότερων αλυσίδων εφοδιασμού με σκοπό την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των περιφερειακών και τοπικών συστημάτων τροφίμων

5. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας

Κατά την τελευταία εξαετία 2015-2021, στόχος του Ευρωπαϊκού δημοσιονομικού συστήματος υπήρξε η επίτευξη α) περιορισμού του αγροτικού μεριδίου αγοράς στο σύνολο του προϋπολογισμού, β) μεταστροφής της ΚΑΠ σε περιβαλλοντικά φιλική έως και 30% και γ) χρηματοδότηση από τις επιμέρους χώρες της ΕΕ σε ποσοστό που προσέγγιζε το 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Η τρέχουσα έρευνα αποσκοπούσε στο να διερευνήσει την επίδραση των εφαρμοζόμενων πολιτικών της νέας ΚΑΠ στις κύριες καλλιέργειες, τους παραγωγικούς δείκτες, καθώς και στις αγροτικές απολαβές κατά το άνωθεν χρονικό διάστημα εφαρμογής. Είναι αναμφίβολο πως πρωταρχική μέριμνα της μεταρρυθμιζόμενης γεωργικής πρακτικής αποτελούσε η διασφάλιση του κέρδους των αγροτών. Προς αυτή την κατεύθυνση σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η στήριξη της αγοράς και η άμεση γεωργική ενίσχυση κατά τους El Benni και Finger (2013).

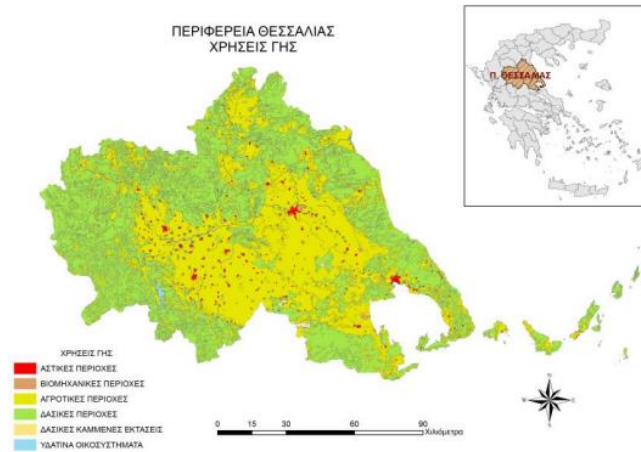
Η σπουδαιότητα του γεωργικού τομέα υπογραμμίστηκε από τον Alexiadis et al. (2013), κατά τον οποίο συνιστά έναν από τους κρισιμότερους παράγοντες για την ανάπτυξη και σύγκλιση σε περιφερειακό επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, πραγματοποιήθηκαν χρηματοδοτήσεις μεταξύ 2000 – 2006 και 2007 – 2013, αποσκοπώντας στην προώθηση του πρωτογενούς τομέα και της αιγίδας του περιβάλλοντος. Με την εισαγωγή του τρίτου άξονα στον Πυλώνα II της ΚΑΠ, ενισχύθηκε η συγκεκριμένη πολιτική καθώς και η ανάγκη διασφάλισης της ποιότητας ζωής στο αγροτικό περιβάλλον (European Commission, 2021). Ιδιαίτερης σημασίας παρουσιάζεται να είναι η διακοπή της σύνδεσης των πληρωμών, επιφέροντας εξάρτηση των αποφάσεων και της γενικότερης κατανομής των πόρων από την αγορά σύμφωνα με Kotakou and Katranidis (2008), ζήτημα που απασχόλησε έντονα την κοινότητα, όπως αναφέρεται από Bartolini και Viaggi (2011) και Bartolini & Viaggi, (2013).

Η μελέτη των επιπτώσεων της ΚΑΠ στον Ευρωπαϊκό χώρο εστιάζει σε οικονομικές συναλλαγές εντός της ίδιας περιφέρειας καθώς και μεταξύ διαφορετικών περιφερειακών ενότητων στην περίπτωση της χώρας μας, προκειμένου να αυξηθεί το παραγόμενο εισόδημα και ο αριθμός των απασχολούμενων (Loizou et al., 2019). Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα υποστήριξης από την ΚΑΠ είναι και η Θεσσαλική περιφέρεια.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Νέων Αγροτών, καταβλήθηκαν 34.043.000€ για την ενίσχυση της Θεσσαλίας το 2016, ενώ η τελική απαίτηση σε γεωργικά προϊόντα εκτιμήθηκε στα 786.102.220,8€ (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020). Αποτίμηση της οικονομικής ενίσχυσης βασισμένη στην πολλαπλασιαστική επίδραση αποκαλύπτει αύξηση στο σύνολο της παραγωγής και του καθαρού κέρδους σε 50.792.196€ και 62.605.077€ αντίστοιχα, όπως και στην περίπτωση των εργασιακών θέσεων με τη δημιουργία 42 νέων δραστηριοτήτων στην περιοχή (Gkatsikos et al., 2022). Η ίδια έρευνα αποδεικνύει τη γενικότερη συμβολή της ΚΑΠ στην πρόοδο της παραγωγής και της ενασχόλησης, με τη δημιουργία 84.795.417,5 € και 2287 νέων θέσεων σε Θεσσαλικό επίπεδο και 167.746.774 €, εκ των οποίων 1810 προέκυψαν άμεσα και οι υπόλοιπες 477 έμμεσα, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το 20% επί του συνόλου των θέσεων.

5.1 Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλίας

Η έκταση της ενότητας της Θεσσαλίας εκτιμάται στα 14.037km², εκ των οποίων η μισή αφορά πεδινές περιοχές και η υπόλοιπη μισή ορεινές και ημιορεινές. Το σύνολο του πληθυσμού υπολογίζεται στα 732.762 άτομα με πυκνότητα 52,20 κατοίκους για κάθε τετραγωνικό χιλιόμετρο (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011).

Εικόνα 1: Περιφέρεια Θεσσαλίας, χρήσεις γης

Εικόνα 1. Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλίας (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011)

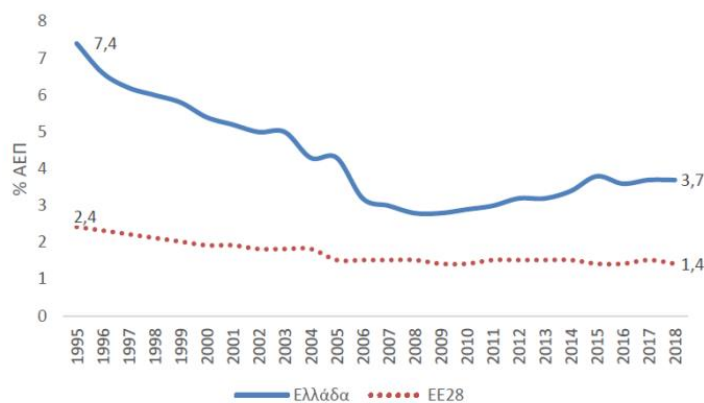
Καταλαμβάνει το 12,68% της συνολικής περιοχής που καλλιεργείται στη χώρα μας με 4.999.353 στρέμματα που δύνανται να καλλιεργηθούν, εκ των οποίων τα 2.408.271 εντοπίζονται στο νομό Λαρίσης, 1.099.601 στην Καρδίτσα, 884.112 στη Μαγνησία και 607.369 στο νομό Τρικάλων). Επί του συνόλου των χρήσεων της Θεσσαλικής γης σημαντικό ποσοστό καταλαμβάνουν τα δάση και η αγροτική έκταση.

5.2. Η θέση της Θεσσαλίας στον Ευρωπαϊκό χάρτη

Λαμβάνοντας υπόψη την συνεισφορά στον ΑΕΠ της χώρας καθώς και τις υποδομές που υπάρχουν στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, μπορούμε να αντιληφθούμε ότι βρίσκεται σε μία ασθενή θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές Περιφέρειες. Παρόλο που έχει τις δυνατότητες για να δημιουργήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να αποτελέσει μία γεωργική περιφερειακή δύναμη, μπορούμε να δούμε -θα μελετηθεί στη συνέχεια της εργασίας- ότι ο αριθμός των αγροτών μειώνεται και συνεχώς «φτωχαίνει». Αντίστοιχα, τα ποσοστά εξαγωγών αγροδιατροφικών προϊόντων είναι πιο χαμηλά από όσο θα έπρεπε, με βάση τη δυναμική που διαθέτει η Περιφέρεια (Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος, 2019).

5.3. ΑΕΠ και Προστιθέμενη αξία του αγροτικού τομέα

Ο αγροτικός τομέας έχει συνεισφέρει σημαντικά στην ελληνική οικονομία στη διάρκεια της ιστορίας, προωθώντας την ανάπτυξη, όπως προκύπτει από το ποσοστό συμμετοχής του στο εθνικό ΑΕΠ, και την εμπλοκή στα επίπεδα ενασχόλησης και εμπορίου. Σχετικά με το ΑΕΠ, αξίζει να σημειωθεί πως η γεωργία εμπλέκεται όλο και περισσότερο με την πάροδο του χρόνου, σε ποσοστό ανώτερο από εκείνο που αντιστοιχεί στο μέσο Ευρωπαϊκό όρο (Γράφημα 1). Από το 1995 μέχρι το 2018 σημειώθηκε πτώση του ποσοστού αυτού κατά 3,7%, μεγαλύτερη πτωτική τάση από την αντίστοιχη ΕΕ-28 (IOBE, 2019), ενώ το 2010-2014 το συνολικό ποσοστό εμπλοκής στην Ελλάδα αφορούσε το 4%.

Γράφημα 1. Ποσοστό εμπλοκής της Γεωργίας στον ΑΕΠ

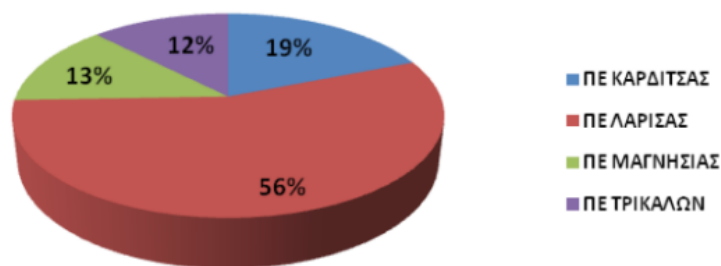
Γράφημα 1. Ποσοστό εμπλοκής της γεωργίας στο ΑΕΠ

Μελετώντας διεξοδικότερα το γράφημα, προκύπτει επίσης πως η συμμετοχή της γεωργίας στον καθορισμό του ΑΕΠ ελαττώνεται με την χρονική πάροδο, εξαιτίας της καθοριστικής συμβολής του τριτογενή τομέα, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό της αρνητικής προόδου του γεωργικού τομέα (IOBE, 2019).

Η συνεισφορά του πρωτογενή τομέα της Θεσσαλίας στη διαμόρφωση του ΑΕΠ υπολογίζεται σε 13% (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011).

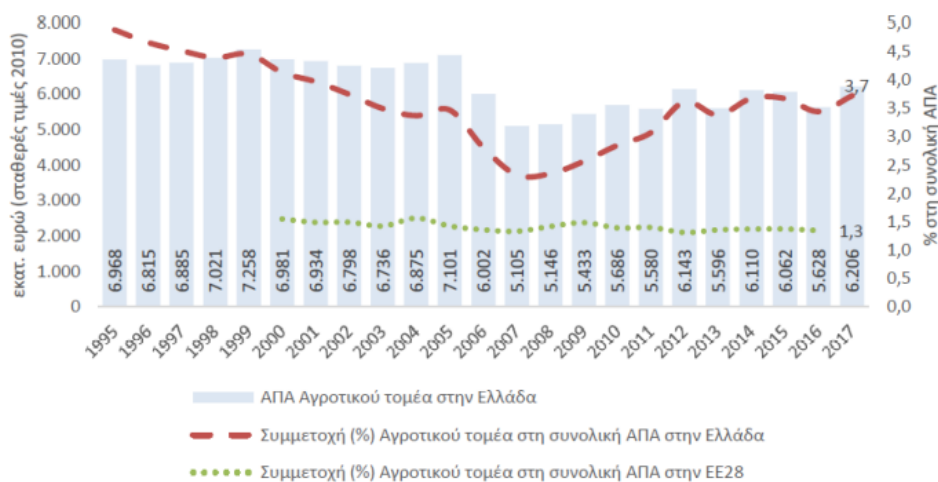

Πρωτογενής τομέας ποσοστό συμμετοχής/
Περιφερειακή Ενότητα στο ΑΕΠ της Περιφέρειας

Γράφημα 2: Ποσοστό εμπλοκής των επιμέρους ΠΕ της Θεσσαλίας στο ΑΕΠ της Περιφέρειας

Γράφημα 2. Ποσοστό εμπλοκής των επιμέρους ΠΕ της Θεσσαλίας στο ΑΕΠ της
Περιφέρειας

Γράφημα 3: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) Αγροτικού τομέα (Γεωργία και Κτηνοτροφία), 1995-2017 (ΙΟΒΕ, 2020)

Γράφημα 3. Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) Αγροτικού τομέα (Γεωργία και
Κτηνοτροφία), 1995-2017 (ΙΟΒΕ, 2020)

Η αγροτική απασχόληση στη χώρα μας αποτελεί το 4% της εγχώριας ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, επιδεικνύοντας σημαντική ανθεκτικότητα στις οικονομικές δυσκολίες. Τα τελευταία δεδομένα του 2017 αποκαλύπτουν 6202 εκ. € εμπλοκής της γεωργίας και κτηνοτροφίας στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, ενώ καθ' όλη τη

διάρκεια της 20ετίας παρατηρείται υψηλότερη συμμετοχή στην Ελλάδα συγκριτικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκριμένα, ο τομέας αυτός ισχυροποιήθηκε από το 2008 και έπειτα καθώς το ποσοστό εμπλοκής ήταν μικρότερο και από τις επιμέρους δραστηριότητες και επί του συνόλου.

5.4. Η νέα Κ.Α.Π. (έως το 2027)

Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή της Κοινής αγροτικής Πολιτικής θα πρέπει να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες, προκλήσεις και συνθήκες που δημιουργούνται συνεχώς και να υπάρξει μία πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία θα μπορεί να υλοποιηθεί σε συνεργασία με την δημιουργία ενός Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου που θα αφορά τους δύο Πυλώνες (Πυλώνας I – τις άμεσες ενισχύσεις και παρεμβάσεις ανά τομέα των γεωργικών προϊόντων και Πυλώνας II – την αγροτική ανάπτυξη) (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης).

Όπως μπορούμε να δούμε από την μελέτη της νέας Κ.Α.Π., το νέο μοντέλο λειτουργίας που θα εφαρμόσει θα επικεντρωθεί, κυρίως, στα κάτωθι (European Commission, 2021):

- Στην ενίσχυση της συμβολής της Κ.Α.Π. για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αλλά και την προώθηση της περιβαλλοντικής προστασίας, τα οποία θα επιτευχθούν ορίζοντας κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους σε κάθε κράτη μέλος της Ε.Ε.
- Σύναψη μίας νέας επικουρικής σχέσης με τα κράτη μέλη που θα ευνοεί την ευελιξία που θα έχουν στον σχεδιασμό των σχεδίων τους.
- Στην διευκόλυνση της πρόσβασης και διαμοιρασμού της γνώσης, της καινοτομίας και των νέων τεχνολογιών που μπορούν να εφαρμοσθούν στην γεωργία.

Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε, η Κ.Α.Π. θέλει να επιδιώξει μία έξυπνη γεωργία η οποία θα μπορέσει να βοηθήσει και να ενισχύσει την προστασία του κλίματος και του περιβάλλοντος αλλά και να ενισχύσει τον κοινωνικοοικονομικό ιστό των αγροτικών περιοχών.

Αντίστοιχα, η Ελλάδα, επιθυμεί μέσω των προτάσεων που κατέθεσε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή να επιτύχει ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας αλλά και ένα καλύτερο εισόδημα για τον μέσο αγρότη. Προκειμένου να μπορέσουν να καταστήσουν ανταγωνιστικότερους τους αγρότες, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων έχει ήδη ξεκινήσει μία πληθώρα ενεργειών προκειμένου να τους ενημερώσουν σχετικά με βασικά θέματα που αφορούν τις ενισχύσεις, τις τομεακές παρεμβάσεις, τις επενδύσεις που αφορούν τον αγροτικό τομέα αλλά και να μπορέσουν να συμμετέχουν στον διάλογο προκειμένου να κάνουν και οι ίδιοι προτάσεις για πιθανές αλλαγές (Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο, 2020)

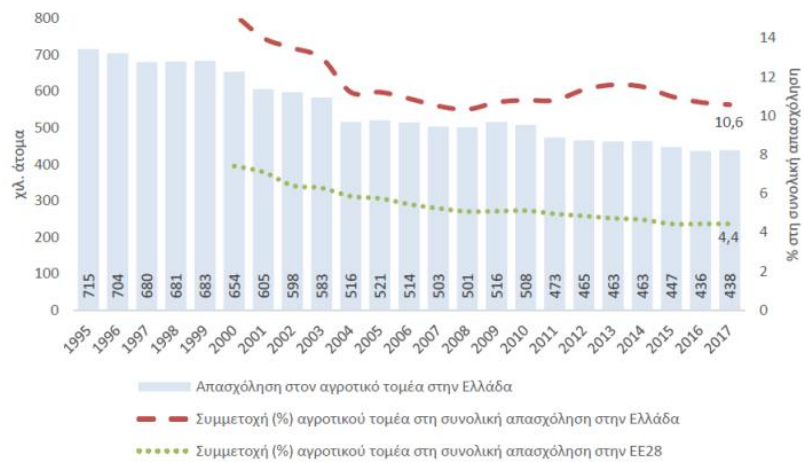
5.5. Απασχόληση

Η σπουδαία συνεισφορά του αγροτικού τομέα σε εθνικό επίπεδο, με βάση τα δεδομένα που προσφέρει η ΕΛΣΤΑΤ του 2016, επιβεβαιώνεται και από το μερίδιό του στον αριθμό των απασχολούμενων, καταλαμβάνοντας τη δεύτερη θέση μετά τον τομέα του εμπορίου (ΕΛΣΤΑΤ, 2016). Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό ενασχόλησης με τη γεωργία καταγράφεται στο 13% επί του συνολικού εργατικού πληθυσμού, αρκετά υψηλότερο από το αντίστοιχο Ευρωπαϊκό που προσεγγίζει το 3,5% (ΕΛΣΤΑΤ, 2016; EUROSTAT, 2016). Ωστόσο, παρατηρείται σταδιακή ελάττωση αυτού του ποσοστού με την μεταστροφή της ελληνικής οικονομίας προς τον τριτογενή τομέα (Πιορουλου & Stratakis, 2011). Το μερίδιο συμμετοχής της Θεσσαλικής περιφέρειας στο αγροτικό εργατικό δυναμικό καταγράφηκε 24% το 2010 (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011).

Σχετικά με τον χαρακτήρα της αγροτικής απασχόλησης, σημειώνεται πως πρόκειται κατά κύριο λόγο για μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις που δεν προσλαμβάνουν προσωπικό, γεγονός που αποδίδεται στα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της αγροτικής κοινωνίας και πιο συγκεκριμένα στους στενούς δεσμούς μεταξύ της οικογένειας και της κοινότητας (Koutsou et al., 2011).

Αναλύοντας τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με την απασχόληση στον αγροτικό τομέα κατά την περίοδο 1995-2017, προκύπτει πως υπήρξε μείωση των εργαζομένων από το 15,2% το 2000 σε 10,6% το 2017, που απασχολούνταν 438.000 άτομα, εγείροντας ανησυχίες για το μελλοντικό διάστημα (Γράφημα 4). Και σε αυτή την περίπτωση όμως,

το ποσοστό ήταν μεγαλύτερο από εκείνο της ΕΕ την ίδια χρονιά, 4,4% το 2017 (ΙΟΒΕ, 2020).

Γράφημα 4: Αριθμός εργαζομένων στον αγροτικό τομέα κατά την περίοδο 1995-2017 (ΙΟΒΕ, 2020).

Γράφημα 4. Αριθμός εργαζομένων στον αγροτικό τομέα κατά την περίοδο 1995-2017 (ΙΟΒΕ, 2020).

Αξιοσημείωτο είναι πως ενώ το 2013 παρουσιάζεται μείωση των εργαζομένων συγκριτικά με τα δεδομένα του 2009, την επόμενη τριετία σημειώνεται ελάττωση του οικογενειακού εργατικού δυναμικού και αύξηση στους εποχιακούς, μόνιμους και λοιπούς απασχολούμενους.

(Έρευνα διάρθρωσης γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, έτους 2016)

Έτος	Κάτοχοι και μέλη της οικογένειάς τους, που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες (τακτικά απασχολούμενοι)	Εποχικοί εργάτες	Λοιποί
2009	104.484	2.728	71.151	127.630
2013	110.555	2.495	63.042	103.442
2016	103.233	3.165	66.245	104.415

Πίνακας 3: Απασχολούμενοι στη γεωργία - κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Ημέρες εργασίας απασχολούμενων στη γεωργία – κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Έτος	Κάτοχοι και μέλη της οικογένειάς τους, που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες (τακτικά απασχολούμενοι)	Εποχικοί εργάτες	Λοιποί
2009	9.450.064	604.964	1.026.834	143.023
2013	11.410.558	577.336	1.030.765	197.050
2016	10.256.401	777.422	1.534.724	173.909

Πίνακας 4: Ημέρες εργασίας απασχολούμενων στη γεωργία - κτηνοτροφία στην Περιφέρεια Θεσσαλίας
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Ο ακόλουθος πίνακας αναπαριστά την κατανομή των απασχολούμενων στην περιφέρεια της Θεσσαλίας συνολικά και ανά νομό.

Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών, κατά περιφέρεια και νομό (ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας)

Έτος	Περιφέρεια και Περιφερειακή ενότητα	Αριθμός εκμεταλλεύσεων φυσικών προσώπων, κατόχων και απασχολούμενων μελών των νοικοκυριών τους, στην εκμετάλλευση		Εκμεταλλεύσεις με μόνιμους εργάτες		Εκμεταλλεύσεις με εποχικούς εργάτες		
		Εκμεταλλεύσεις	Απασχολούμενοι	Εκμεταλλεύσεις	Απασχολούμενοι	Εκμεταλλεύσεις	Απασχολούμενοι	Ημέρες εργασίας
1991	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	90.013	163.229	421	561	21.872	123.908	
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	20953	40177	63	87	3687	25811	
	ΛΑΡΙΣΑΣ	32705	55551	183	241	7478	41383	
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	17817	30179	122	167	7344	33414	
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	18538	37322	53	66	3363	23300	
	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	79.436	142.657	1.143	1.442	26.512	123.165	1.617.552
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	18.360	34.339	45	91	4.695	26.691	267.247
	ΛΑΡΙΣΑΣ	28.383	50.459	652	759	11.060	51.741	692.679
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	17.093	27.979	200	262	7.403	29.330	484.923
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	15.600	29.880	246	330	3.354	15.403	172.703
2009	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	63409	104484	2081	2728	21079	71151	1026834
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	13585	21836	124	248	2529	12735	128423
	ΛΑΡΙΣΑΣ	24394	38649	1073	1264	8581	31599	491773
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	14604	23631	501	633	7936	20282	346085
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	10826	20368	383	583	2033	6535	60553

Πίνακας 5: Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών, κατά περιφέρεια και νομό
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, απογραφές γεωργίας – κτηνοτροφίας, 2016

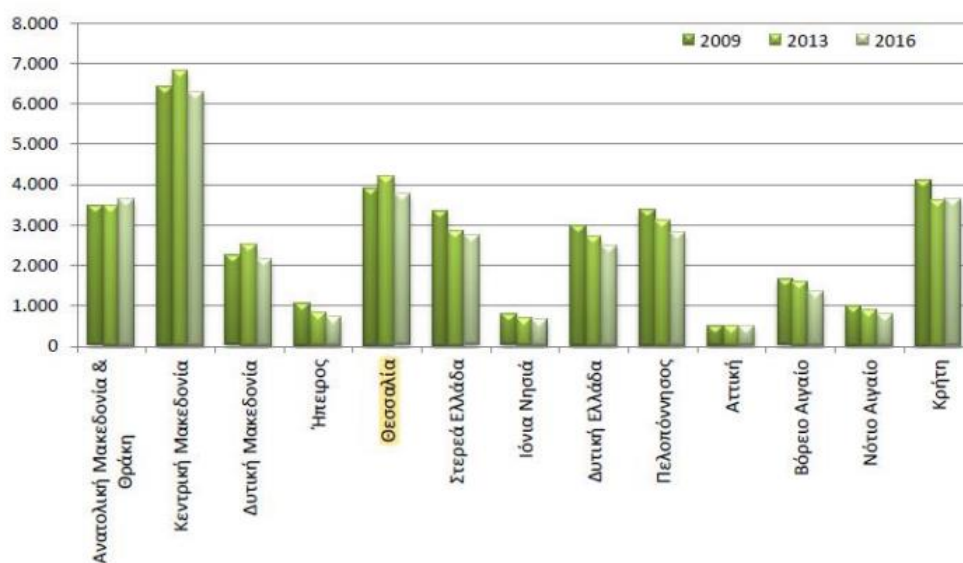
Μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα επιφέρει επιπτώσεις στην απασχόληση, στην ανάπτυξη της γης και στο σύνολο της αγροτικής οικονομίας. Η προσφορά χαμηλού κόστους εργατικού δυναμικού με την εκμετάλλευση των μεταναστών συνέβαλε στην οικονομική βιωσιμότητα και κατ'επέκταση συντήρηση μικρών αγροκαλλιεργητών. Σπουδαία εμφανίστηκε και η συμβολή της ΚΑΠ στην ενίσχυση τους εισοδήματος (Koutsou et al., 2011).

Σημαντική παρουσιάστηκε να είναι και η απόσυρση του παλιού αγροτικού δυναμικού με τη συνταξιοδότησή του και την αντικατάστασή του με νέους αγρότες μέσω επιδότησης της έναρξης επιχείρησης και στήριξης μικρών εκμεταλλεύσεων (ΕΛΣΤΑΤ, 2016). Η ενίσχυση αφορά γεωργούς που ξεκινούν τη δική τους επιχείρηση και έχει διάρκεια 5 έτη, ενισχύοντας την υποστήριξη που στοχεύει ο Πυλώνας II. Εμπίπτει σε

γεωργούς που διαθέτουν επαγγελματικά προσόντα και είναι ηλικιακά μικρότεροι των 40 ετών. Τα κράτη μέλη οφείλουν να διαθέσουν έως και το 2% του εθνικού δημοσιονομικού τους φακέλου.

5.6. Γεωργικές εκτάσεις

Το Γράφημα 5 παρουσιάζει την έκταση της καλλιεργούμενης γης (σε χιλιάδες εκτάρια) ανά κατηγορία, με έμφαση στις περιφέρειες και περιφερειακές ενότητες. Οι εναλλασσόμενες καλλιέργειες της Θεσσαλικής περιφέρειας αντιστοιχούν στο 80% του καλλιεργήσιμου εθνικού εδάφους. Κατά το 2009-2013 σημειώθηκε αύξηση κατά 7,3% της εκμεταλλεύσιμης γης στην περιοχή, που ακολουθήθηκε από μείωση κατά 10,8% τα επόμενα τρία χρόνια, φτάνοντας τα 3.756 χιλ. στρέμματα το 2016 (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Γράφημα 5: Γεωργικά εκμεταλλεύσιμη έκταση, κατά περιφέρεια

Γράφημα 5. Γεωργικά εκμεταλλεύσιμη έκταση, κατά περιφέρεια (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Η ελληνική γεωργική παραγωγή περιλαμβάνει μία μεγάλη ποικιλία αγροτικών προϊόντων, μεταξύ των οποίων κυριότερα είναι το βαμβάκι, το ελαιόλαδο, καθώς και διάφορα οπωροκηπευτικά. Η Ελλάδα αποτελεί τον σημαντικότερο παραγωγό βάμβακος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, συνεισφέροντας το 80% της συνολικής παραγωγής

(Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021). Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το 2019 η Περιφέρεια Θεσσαλίας κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των υπόλοιπων ελληνικών περιφερειών στην παραγωγή σκληρού σιταριού, βιομηχανικών φυτών και νοπών λαχανικών.

Στον ακόλουθο πίνακα μπορούμε να δούμε την παραγωγή των βιομηχανικών φυτών ανά κατηγορία σε κάθε περιφέρεια και περιφερειακή ενότητα της Ελλάδας.

Έτος	Περιφέρειες και Περιφερειακές Ενότητες	Καπνός				Βαμβάκι				Ζαχαρότευτλα	
		Ανατολικού τύπου		Μπέρλε, Βιρζίνια		ποτιστικό		ξερικό		1	2
		1	2	1	2	1	2	1	2		
2011	Θεσσαλία	4.942	1.180	8.085	2.845	1.155.279	311.550	420	41	8.464	60.509
	Λάρισα	4.778	1.130	1.306	447	464.409	143.156	220	17	6.444	42.960
	Καρδίτσα	10	4	2.749	1.005	496.935	121.359	200	24	400	4.000
	Μαγνησία	—	—	—	—	—	—	—	—	1.620	13.549
	Τρικάλων	154	46	4.030	1.393	120.402	27.216	—	—	—	—
2013	Θεσσαλία	6.505	1.562	14.892	5.627	1.039.716	374.415	100	10	15.037	108.015
	Λάρισα	6.177	1.480	1.606	517	393.391	146.728	—	—	10.014	66.917
	Καρδίτσα	30	8	8.624	3.525	485.351	167.621	100	10	1.590	11.953
	Μαγνησία	—	—	—	—	57.235	21.271	—	—	2.109	21.195
	Τρικάλων	298	75	4.662	1.585	103.739	38.794	—	—	1.324	7.950
2014	Θεσσαλία	6.091	1.470	20.323	7.695	1.012.144	359.426	2.202	381	15.322	109.773
	Λάρισα	5.747	1.372	1.382	484	376.346	140.305	2.202	381	11.694	82.673
	Καρδίτσα	—	—	13.830	5.465	473.470	164.035	—	—	825	6.701
	Μαγνησία	—	—	—	—	53.940	16.474	—	—	1.661	11.971
	Τρικάλων	344	99	5.111	1.746	108.388	38.612	—	—	1.142	8.427
2016	Θεσσαλία	3.811	979	23.793	8.332	856.299	285.450	1.942	331	13.158	87.628
	Λάρισα	3.622	942	1.157	370	265.487	101.850	1.646	272	10.905	72.984
	Καρδίτσα	—	—	17.541	6.271	457.969	148.031	—	—	1.050	6.372
	Μαγνησία	—	—	—	—	39.286	12.421	296	59	369	2.326
	Τρικάλων	189	37	5.095	1.692	93.557	23.147	—	—	834	5.946
2017	Θεσσαλία	4.475	1.392	16.851	5.553	841.725	282.517	3.024	502	10.861	73.959
	Λάρισας	4.341	1.361	114	23	273.360	98.756	2.519	385	8.375	57.288
	Καρδίτσας	—	—	11.139	3.526	434.906	143.118	—	—	1.234	7.739
	Μαγνησίας	—	—	—	—	41.473	10.842	505	116	489	3.532
	Τρικάλων	134	32	5.598	2.004	91.986	29.801	—	—	763	5.401
2018	Θεσσαλία	4.044	1.000	17.195	5.721	867.465	307.360	2.456	512	3.500	22.604
	Λάρισα	3.952	980	420	111	295.819	109.221	2.098	438	2372	15.236

Πίνακας 6: Παραγωγή βιομηχανικών φυτών ανά Περιφέρεια και Περιφερειακές ενότητες Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020

	Καρδίτσα	—	—	11.096	3.613	433.968	151.767	—	—	990	6.424
	Μαγνησία	—	—	—	—	44.407	14.666	328	67	44	286
	Τρικάλων	92	20	5.679	1.997	93.271	31.707	30	6	94	658
2019	Θεσσαλία	3.549	936	15.691	5.157	901.240	321.527	2.393	449	4.753	28.981
	Λάρισα	3.396	902	449	105	318.137	120.408	2.136	390	3534	21.754
	Καρδίτσα	—	—	10.467	3.325	434.929	148.322	—	—	970	6.142
	Μαγνησία	—	—	—	—	49.880	15.271	257	60	124	316
	Τρικάλων	153	35	4.775	1.726	98.294	37.526	—	—	125	769

Αντίστοιχα, στον ακόλουθο πίνακα (7) μπορούμε να δούμε την παραγωγή σιταριού αλλά και αραβοσίτου ανά κατηγορία σε κάθε περιφέρεια και περιφερειακή ενότητα της Ελλάδας.

Έτος	Περιφέρειες και Περιφερειακές Ενότητες	Σιτάρι				Αραβόσιτος - χωρίς συγκαλλιέργεια	
		Μαλακό		Σκληρό		1	2
		1	2	1	2		
2011	Περιφέρεια Θεσσαλίας	193.818	56.313	1.302.881	421.100	276.340	328.062
	Λάρισα	128.257	37.411	853.211	291.688	111.087	138.164
	Καρδίτσα	18.528	5.264	217.971	72.371	53.166	54.252
	Μαγνησίας	16.568	5.429	182.233	43.927	11.596	16.657
	Τρικάλων	30.465	8.208	49.466	13.115	100.476	118.982
2013	Περιφέρεια Θεσσαλίας	211.287	66.393	1.170.883	395.482	355.553	429.565
	Λάρισα	141.385	43.104	786.815	274.395	151.031	185.941
	Καρδίτσα	23.782	8.355	192.388	67.691	73.694	79.135
	Μαγνησίας	10.350	2.746	148.952	38.064	27.518	38.194
	Τρικάλων	35.770	12.189	42.728	15.333	103.310	126.295
2014	Περιφέρεια Θεσσαλίας	203.847	65.477	997.038	330.425	308.014	377.681
	Λάρισα						
	Καρδίτσα	124.230	36.731	651.902	224.589	125.624	160.447
	Μαγνησίας	29.871	11.071	181.650	65.236	72.484	77.847
	Τρικάλων	4.812	1.095	142.505	33.262	20.795	27.304
	Λάρισα	44.934	16.581	20.981	7.339	89.111	112.082
2015	Περιφέρεια Θεσσαλίας	194.357	63.855	978.050	366.159	276.451	351.197
	Λάρισα	101.924	31.332	652.253	253.626	99.256	134.738
	Καρδίτσα	33.189	12.005	180.885	65.008	73.950	82.238
	Μαγνησίας	13.188	4.072	115.266	36.067	15.385	20.562
	Τρικάλων	46.056	16.446	29.646	11.459	87.860	113.659

Πίνακας 7: Παραγωγή σιταριού και αραβοσίτου ανά Περιφέρεια και περιφερειακή ενότητα
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

2016	Περιφέρεια Θεσσαλίας	166.850	57.499	1.070.926	392.756	276.695	334.167
	Λάρισα	81.964	28.098	718.302	274.390	101.309	131.707
	Καρδίτσα	33.637	12.252	168.861	59.111	75.364	81.137
	Μαγνησίας	12.351	3.865	143.876	44.959	13.754	21.285
	Τρικάλων	38.898	13.284	39.887	14.296	86.268	100.038
2017	Περιφέρεια Θεσσαλίας	141.703	49.408	944.678	342.255	260.866	321.764
	Λάρισα	64.628	23.227	647.957	248.695	95.990	131.952
	Καρδίτσα	33.839	11.696	153.418	53.381	66.728	72.486
	Μαγνησίας	9.930	3.040	109.884	27.928	12.853	15.904
	Τρικάλων	33.306	11.444	33.419	12.251	85.295	101.422
2018	Περιφέρεια Θεσσαλίας	126.221	43.055	873.846	302.595	233.575	286.837
	Λάρισα	55.456	19.548	598.167	212.627	84.478	112.009
	Καρδίτσα	32.229	11.225	144.330	50.219	59.091	63.799
	Μαγνησίας	8.517	2.499	100.075	29.271	10.539	12.488
	Τρικάλων	30.019	9.784	31.274	10.478	79.467	98.542
2019	Περιφέρεια Θεσσαλίας	120.846	44.340	792.308	274.351	235.713	295.743
	Λάρισα	56.689	21.550	548.047	194.900	98.712	130.434
	Καρδίτσα	30.567	10.453	132.434	46.113	58.511	65.093
	Μαγνησίας	7.963	2.384	86.397	23.952	10.650	12.134
	Τρικάλων	25.627	9.953	25.430	9.385	67.840	88.082

Το σκληρό σιτάρι αποτελεί την πρώτη σε ποσοστό έκτασης καλλιέργεια της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Ειδικότερα, η μέση παραγωγή σκληρού σιταριού υπολογίζεται σε 450.000 τόνους, αντιστοιχώντας στο 28% της συνολικής παραγωγής της ελληνικής επικράτειας (ΕΛΣΤΑΤ, 2020). Η καλλιέργεια σκληρού σιταριού δύναται να είναι είτε ξηρική είτε αρδευόμενη. Παρά τη μικρή μείωση που παρατηρείται διαχρονικά τόσο στην καλλιέργεια όσο και στην παραγωγή του, το προϊόν εξακολουθεί να είναι ανταγωνιστικό, όντας επιδοτούμενο και εξαγωγίμο.

Σε ότι αφορά τα λοιπά σιτηρά, όπως το μαλακό σιτάρι, το κριθάρι, η βρώμη και η σίκαλη, τα οποία καλλιεργούνται ως επί το πλείστον σε ξηρικές εκτάσεις, παρατηρείται διαχρονικά σημαντική μείωση στην καλλιέργειά τους. Η βασική παράμετρος που συνεισφέρει στο συγκεκριμένο φαινόμενο είναι η σημαντική μείωση του ποσοστού

έκτασης του μαλακού σιταριού και του κριθαριού, κατά 88% και 62%, αντίστοιχα (ΕΛΣΤΑΤ, 2020).

Το βαμβάκι αποτελεί την δεύτερη σε ποσοστό έκτασης καλλιέργεια της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Πιο συγκεκριμένα, η μέση παραγωγή βάμβακος υπολογίζεται σε 420.000 τόνους (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2021). Σημαντική παράμετρο για την καλλιέργεια συνιστά το ευνοϊκό κλίμα της Περιφέρειας. Δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μεταξύ των καλλιεργούμενων εκτάσεων, κυμαινόμενες στα ίδια επίπεδα.

Η καλλιέργεια αραβοσίτου της Περιφέρειας Θεσσαλίας αποτελεί το 14,5% της συνολικής καλλιέργειας της ελληνικής επικράτειας. Διαχρονικά δεν παρατηρούνται σημαντικές διακυμάνσεις στην καλλιέργεια (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Θεσσαλίας).

Σε ότι αφορά τα όσπρια παρατηρείται σημαντική αύξηση των μεταποιητών σε ποσοστό της τάξης του 50% (Eurostat, Structural Business Statistics), ενώ παράλληλα παρατηρείται σημαντική αύξηση στην κατανάλωση οσπρίων σε ποσοστό της τάξης του 30% (ΕΛΣΤΑΤ, 2017). Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τη σημαντική αύξηση στην καλλιέργεια βιολογικών οσπρίων, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις παραμένουν μικρές (ΕΛΣΤΑΤ, 2020).

Από την άλλη, παρατηρείται σημαντική μείωση στην παραγωγή ζαχαροτεύτλων (ΕΛΣΤΑΤ, 2017). Το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να εξηγηθεί από την αποδέσμευση της επιδότησης από την παραγωγή, καθώς και από το κλείσιμο των βιομηχανιών ζάχαρης. Ωστόσο, εκτός από την παραγωγή ζάχαρης τα ζαχαρότευτλα μπορούν να αξιοποιηθούν και για την παρασκευή ζωοτροφών και βιοαιθανόλης.

Η καλλιέργεια καπνού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας περιλαμβάνει ποικιλίες ανατολικού και αμερικάνικου τύπου. Η συγκεκριμένη καλλιέργεια παρουσιάζει εξαιρετικά σημαντικά πλεονεκτήματα, καθώς παρέχει υψηλή απόδοση καλλιεργούμενη σε μικρή επιφάνεια, έχει υψηλή τιμή, ενώ επίσης δεν απαιτεί ιδιαίτερα εύφορα εδάφη. Η καλλιέργεια του καπνού είναι εντατική και εποχική με περιορισμένη δυνατότητα αντικατάστασης από άλλες καλλιέργειες. Εντούτοις, η εφαρμογή της αναθεωρημένης ΚΑΠ οδήγησε σε σημαντική μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων καπνού (ΕΛΣΤΑΤ, 2020).

5.7. Βιολογική Γεωργία

Η ανάπτυξη νέων καλλιεργειών αποτελεί βασικό μέτρο της βιολογικής γεωργίας. Ως εκ τούτου, οι νέες καλλιέργειες που περιλαμβάνονται σε αυτή είναι οι ακόλουθες (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2017):

- Η καλλιέργεια αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών με το τσάι του βουνού, τη ρίγανη και το δυόσμο να αποτελούν τις κυριότερες καλλιέργειες στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.
- Η καλλιέργεια βαμβακιού, όπου ένα ποσοστό αυτής μπορεί να μετατραπεί σε βιολογική και να εισέλθει στην αγορά για την παραγωγή βιολογικών προϊόντων.
- Η καλλιέργεια κηπευτικών.

Τα τελευταία χρόνια η καλλιέργεια αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών έχει προσελκύσει έντονο ενδιαφέρον για αξιοποίηση στη βιομηχανία των τροφίμων, των φαρμάκων και των καλλυντικών. Οι βασικές αίτιες στις οποίες οφείλεται η συγκεκριμένη τάση είναι οι ακόλουθες:

- Η δυνατότητα εκμετάλλευσης υποβαθμισμένων εδαφών, τα οποία αξιοποιούνται κατά κύριο λόγο για ξηρικές καλλιέργειες που προσφέρουν μικρά περιθώρια κέρδους.
- Η σημαντική αύξηση του γεωργικού εισοδήματος λόγω της υψηλής ζήτησης των αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών από τις προαναφερθείσες βιομηχανίες.
- Η δυνατότητα καλύτερης αξιοποίησης του εργατικού δυναμικού, καθότι οι καλλιέργειες αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών είναι εύκολα προσαρμόσιμες στις επικρατούσες εδαφολογικές και κλιματικές συνθήκες χωρίς να απαιτούν ιδιαίτερη φροντίδα (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2017).

5.8. Αγρανάπαυση

Η εφαρμογή της ευρωπαϊκής ΚΑΠ οδήγησε στην εντατική εκμετάλλευση της γης με σκοπό την εξασφάλιση της παραγωγής τροφίμων και την επίτευξη σταθερότητας στην αγορά, δίχως ωστόσο να συνυπολογίζει την πιθανή περιβαλλοντική επιβάρυνση. Μέσω της μεταρρύθμισης MacSharry το 1992 εισάγεται για πρώτη φορά η απαίτηση αφαίρεσης του 15% των καλλιεργούμενων εκτάσεων για την παραγωγή τροφίμων ως βασική προϋπόθεση για τη λήψη άμεσων εισοδηματικών πληρωμών, υποστηρίζοντας με αυτό τον τρόπο μία φιλικότερη προς το περιβάλλον ευρωπαϊκή γεωργία. Παράλληλα, η εισαγωγή της αγρανάπαυσης το 1988 (European Commission, 2021) προσέφερε σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη και συνεισέφερε στη μείωση των μεγάλων πλεονασμάτων που παράγονταν στο πλαίσιο των εγγυημένων τιμών της ΚΑΠ. Σύμφωνα με αυτή οι αγρότες υποχρεούνταν να αφήσουν εκτός εντατικής παραγωγής ένα μέρος των καλλιεργήσιμων εκτάσεών τους. Πιο συγκεκριμένα, η αγρανάπαυση αναφέρεται στη μη καλλιέργεια γεωργικής γης στο πλαίσιο αμειψισποράς και δεν πρέπει να συγχέεται με την έννοια της «εγκαταλελειμμένης» γεωργικής γης, η οποία αναφέρεται στη μη καλλιέργεια της γης για ένα έτος ως μέρος μιας σύντομης εναλλαγής ή για περισσότερα έτη. Η αγρανάπαυση συνεισφέρει σημαντικά στη βελτίωση της εδαφικής γονιμότητας, στην πρόληψη ασθενειών, ενώ προσφέρει και σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη. Αξίζει να σημειωθεί ότι μία έκταση που βρίσκεται σε αγρανάπαυση δεν καλλιεργείται αλλά ούτε εγκαταλείπεται και ως εκ τούτου ένας ακόμη όρος που έχει αποδοθεί σε αυτή είναι «αδρανής» γη (Allen et al., 2014). Εκτός από τη βασική υποχρέωση, η εθελοντική παύση καλλιέργειας είναι επίσης δυνατή σε γη μέχρι τη μέγιστη καλλιεργούμενη έκταση για την οποία ζητούνται πληρωμές. Η γη σε αγρανάπαυση μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για δενδροφύτευση και μη εδώδιμες καλλιέργειες όπως τα βιοκαύσιμα. Η ΚΑΠ 2014–2020 εισήγαγε «πράσινα μέτρα» σε αντάλλαγμα για άμεσες πληρωμές. Ο οικολογικός χαρακτήρας αποτελείται από τρεις τύπους υποχρεωτικών γεωργικών πρακτικών ευεργετικών για το κλίμα και το περιβάλλον. Ένα από τα «πράσινα» μέτρα ορίζει ότι τα άτομα που εκμεταλλεύονται πάνω από 15 εκτάρια αρόσιμης γης πρέπει να διαχειρίζονται το 5% αυτής της γης ως περιοχή οικολογικής εστίασης. Η περιοχή οικολογικής εστίασης είναι ένα σύνολο στοιχείων τοπίου (συμπεριλαμβανομένης της αγρανάπαυσης) που στοχεύει στη διασφάλιση και βελτίωση της βιοποικιλότητας στα αγροκτήματα. Το έτος 2012, περίπου 7,4 εκατομμύρια εκτάρια γεωργικής γης στην ΕΕ καταγράφηκαν ως αγρανάπαυση (EUROSTAT, 2016). Η έκταση δεν είναι ομοιόμορφα κατανομημένη στα κράτη μέλη. Η μέση αγρανάπαυση της ΕΕ ως ποσοστό της συνολικής αρόσιμης

γης είναι 6%, που κυμαίνεται από λιγότερο από 1% στην Ιρλανδία έως 28% στην Πορτογαλία. Στην Ελλάδα είναι περίπου 10%. Η αγρονομική ανάγκη για αγρανάπαυση είναι συχνά μεγαλύτερη σε πιο άνυδρες περιοχές (Allen et al., 2014).

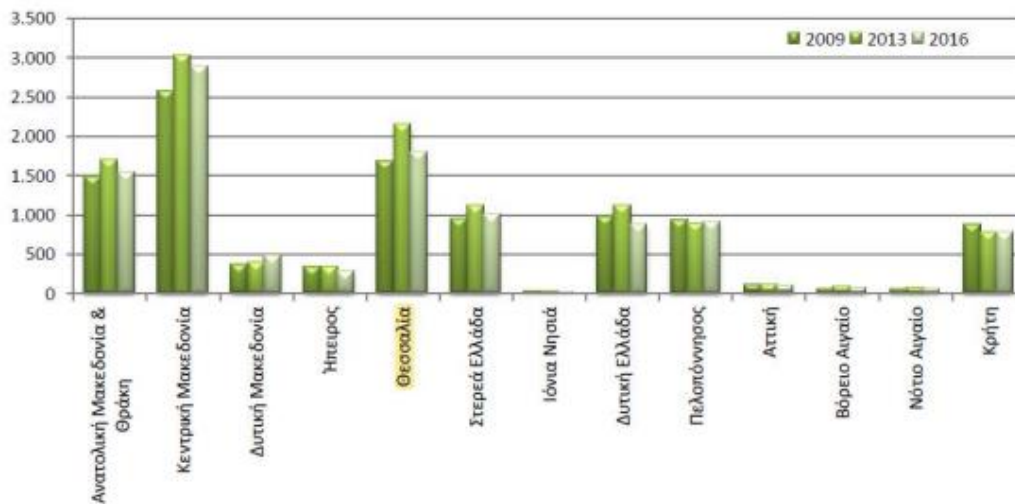
Στον ακόλουθο πίνακα (8), μπορούμε να δούμε τις εκτάσεις με αγρανάπαυση ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα (Υπουργείο Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης)

2013	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	155.253
	ΛΑΡΙΣΑΣ	62.489
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	42.873
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	24.516
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	17.487
2014	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	276.783
	ΛΑΡΙΣΑΣ	114.834
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	58.910
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	45.807
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	57.232
2015	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	253.684
	ΛΑΡΙΣΑΣ	118.909
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	55.646
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	40.276
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	38.850
2016	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	257.487
	ΛΑΡΙΣΑΣ	123.819
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	55.850
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	36.202
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	41.613
2017	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	249.127
	ΛΑΡΙΣΑΣ	115.606
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	44.063
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	45.406
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	41.382
2018	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	216.836
	ΛΑΡΙΣΑΣ	103.700
	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	44.141
	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	29.723
	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	39.218
2019	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	239.628
	ΛΑΡΙΣΑΣ	121.076

Πίνακας 8: εκτάσεις με αγροανάπαυση ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα
 Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, 2020.

5.9. Όγκος αρδευτικού νερού

Το 2016 η συνολική αρδευθείσα έκταση της Ελλάδας ανέρχεται σε 10749 χιλιάδες στρέμματα, ποσοστό 50,6% της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης, μη συμπεριλαμβανομένων των άγονων βοσκοτόπων. Οι περισσότερες αρδευθείσες εκτάσεις βρίσκονται στην Κεντρική Μακεδονία (2886 χιλ. στρέμματα) και ακολουθεί η Θεσσαλία (1800 χιλ. στρέμματα) και η Ανατολική Μακεδονία & Θράκη (1538 χιλ. στρέμματα) (Γράφημα 6).

Γράφημα 6: Οι εκμεταλλεζόμενες εκτάσεις με άρδευση ανά Περιφέρεια

Γράφημα 6. Οι εκμεταλλεζόμενες εκτάσεις με άρδευση ανά περιφέρεια (ΕΛΣΤΑΤ, 2019).

Στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας, περίπου το 40% της καλλιεργούμενης γης απαιτεί σημαντικές ποσότητες νερού, γεγονός που σημαίνει ότι τόσο οι επιφανειακοί, όσο και οι υδάτινοι πόροι δέχονται συνεχώς πιέσεις. Όπως μπορούμε να δούμε στον πίνακα 9, η άρδευση της καλλιεργούμενης γης αποτελεί τον μεγαλύτερο καταναλωτή νερού καθώς υπάρχουν καλλιέργειες με υψηλές ανάγκες προκειμένου να έχουν αξιόλογες στρεμματικές αποδόσεις. Με βάση τα στοιχεία που διαθέτουμε, η εκτιμώμενη πρόσληψη νερού για κάθε χρήση είναι -περίπου- 1422 hm³, από τα οποία τα 24% αντιστοιχούν σε επιφανειακά ύδατα ενώ το 76% είναι αποτέλεσμα υπόγειων υδάτων που χρησιμοποιούνται μέσω γεωτρήσεων. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι υπάρχει ένα ετήσιο έλλειμμα στα υπόγεια ύδατα το οποίο αγγίζει τα 474 hm³ και είναι αποτέλεσμα της εντατικοποίησης -χωρίς να υπάρχει ένα βιώσιμο σχέδιο χρήσης τους- των υπόγειων υδάτων (Sargentis et al., 2021).

Στον ακόλουθο πίνακα (9) μπορούμε να δούμε την κατανάλωση νερού στην Θεσσαλία κατά τη διάρκεια του 2013.

Τύπος κατανάλωσης	Ποσότητα νερού (hm³)
Άρδευση	1306
Αστική χρήση	94
Κτηνοτροφία	13
Βιομηχανία	9
Σύνολο	1422

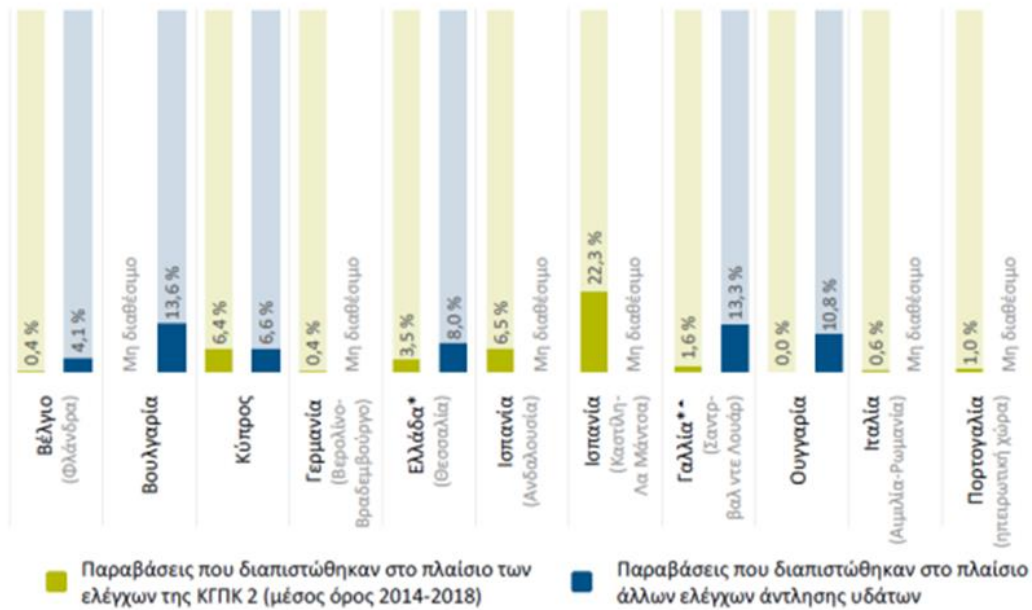
Πίνακας 9: Η κατανάλωση νερού στην Θεσσαλία για το έτος 2013
 Πηγή: Έκθεση Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2013.

Λόγω των καταχρήσεων που γίνονται στα γεωργικά λιπάσματα -το οποίο είναι συνήθως αποτέλεσμα ελλιπούς γνώσεως από τους αγρότες-, η γεωργία αποτελεί ίσως και έναν από τους σημαντικότερες συντελεστές για την ρύπανση των υδάτων. Το γεγονός αυτό απασχόλησε τους αρμόδιους τόσο καθώς συνέτασσαν την Οδηγία Πλαισίου για τα Ύδατα (ΟΠΥ) όσο και για την Κ.Α.Π. Όπως αναφέραμε, ένας από τους στόχους της Κ.Α.Π. είναι η διασφάλιση και προστασία του περιβάλλοντος και για αυτό θα πρέπει να ενταχθεί με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να αποθαρρύνει τη σπατάλη και ρύπανση νερού αλλά και να ενθαρρύνει την αποδοτικότερη χρήση του. Οι περισσότερες χρηματοδοτήσεις και πληρωμές της ΕΕ έχουν εξαρτηθεί από ορισμένες καλές πρακτικές σε σχέση με το νερό (ως μέρος του καθεστώτος πολλαπλής συμμόρφωσης). Είναι σημαντικό να τονίσουμε, ότι για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου, έχουν δοθεί σημαντικές χρηματοδοτήσεις, μέσω μέτρων που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη, προκειμένου να βελτιωθούν/επιλυθούν τα προβλήματα που αφορούν τα ύδατα (European Court of Auditors, 2014). Με βάση την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η κατάσταση της χρήσης των υδάτων βελτιώθηκε -κατά την περίοδο 2009 έως και 2015- για τα περισσότερα κράτη μέλη. Ωστόσο, ένα ποσοστό της τάξης 9% των υπογείων υδάτων συνεχίζει να προβληματίζει τους αρμοδίους. Εκ τότε, έγινε εκ νέου αξιολόγηση το 2019, στην οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αξιολόγησε το ΟΠΥ και την εφαρμογή του για την περίοδο του 2017 έως και το 2019. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ήταν ότι η εφαρμογή της οδηγίας έχει καθυστερήσει σημαντικά. Η καθυστέρηση οφείλεται στην ανεπαρκή χρηματοδότηση, στην καθυστερημένη εφαρμογή καθώς όμως και στην ανεπαρκή ενσωμάτωση των

περιβαλλοντικών στόχων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην γίνεται ορθή χρήση των υδάτων αλλά ούτε ορθή συγκράτηση τους.

Το ιστορικό ενισχύσεων που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο της ΚΑΠ, μπορεί εν μέρει να καθορίσει το ποσοστό ενίσχυσης που λαμβάνεται στο πλαίσιο του ΚΒΕ το οποίο πρωταρχικά ορίζεται από τα κράτη μέλη, στην Ελλάδα για παράδειγμα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το είδος της γεωργικής έκτασης (European Court of Auditors, 2014). Κανένα από τα υπάρχοντα καθεστώτα ενισχύσεων δεν επιβάλλει υποχρεώσεις σχετικά με τη βιώσιμη χρήση υδάτων στους γεωργούς. Σημαντικό όμως είναι το γεγονός πως η απαίτηση για διατήρηση μόνιμων βοσκοτόπων από τους γεωργούς, στα πλαίσια ενός οικολογικού προσανατολισμού, μπορεί να προσφέρει έμμεσα θετικά αποτελέσματα. Επίσης η διατήρηση των αναβαθμίδων και άλλων χαρακτηριστικών του τοπίου, μπορούν να αυξήσουν τη φυσική συγκράτηση των υδάτων. Η προαιρετική συνδεδεμένη στήριξη (ΠΣΣ) χρησιμοποιείται είτε για να διατηρηθούν είτε για να αυξηθούν ορισμένοι τύποι καλλιέργειας που αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Μέσω αυτής η ΕΕ δίνει ένα στήριγμα στις καλλιέργειες που χρειάζονται μεγάλη κατανάλωση νερού και βρίσκονται σε τοποθεσίες που χαρακτηρίζονται από υδατική καταπόνηση. Κύριες καλλιέργειες που αφορά η ΠΣΣ είναι τα οπωροκηπευτικά, οι καρποί με κέλυφος και το ρύζι. Στην Ελλάδα η ΠΣΣ εφαρμόζεται στη Θεσσαλία (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2021).

Το ποσοστό μη συμμόρφωσης με τα δεδομένα της ΚΑΠΚ 2 βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα από το ποσοστό ελέγχων άντλησης υδάτων (Γράφημα 7) σε όλα τα κράτη μέρη/περιφέρειες. Ωστόσο ακόμα και στο πλαίσιο των ελέγχων πολλαπλής συμμόρφωσης, είναι πιθανό να μην καθίσταται δυνατό να εντοπιστούν περιπτώσεις παράνομης άντλησης νερού.

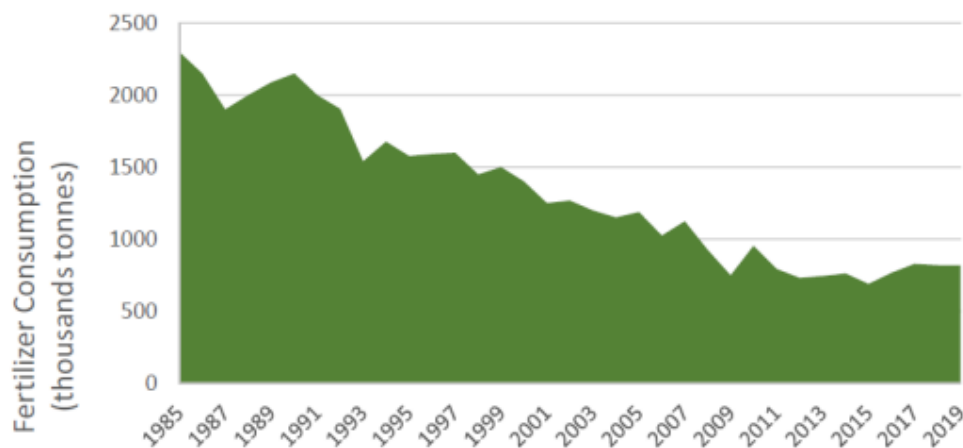
Γράφημα 7: Ποσοστά μη συμμόρφωσης που αποκαλύφθηκαν από τους ελέγχους της ΚΑΠΚ2 και άλλους ελέγχους άντλησης των υδάτων σε 11 κράτη μέλη. (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2021)

Πρόβλημα παραμένει το γεγονός πως τα μέχρι στιγμής μέσα που χρησιμοποιούνται από την ΚΑΠ για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα έλλειψης ύδατος, δεν είναι ιδιαίτερα αποδοτικά. Επομένως το ελεγκτικό συνέδριο μετά την εξέταση για τα επίπεδα επιτυχούς ενσωμάτωσης των στόχων της ευρωπαϊκής πολιτικής στην ΚΑΠ, κατέληξε πως η αναντιστοιχία μεταξύ της ικανότητας των μέσων να επιφέρουν αλλαγές και της φιλοδοξίας των στόχων πολιτικής της επιτροπής, οδήγησε στην εν μέρει επιτυχία των μέσων. Κύρια προβλήματα για αυτή τη κατάσταση αποτελούν οι καθυστερήσεις και οι αδυναμίες στην εφαρμογή της ΟΠΥ (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2021).

5.10. Λιπάσματα

Η αλλαγή στο μοτίβο του καταναλωτικού κοινού προϊόντων λιπασμάτων στην Ελλάδα τα τελευταία 35 χρόνια είναι ιδιαίτερα εμφανής. Πιο συγκεκριμένα, η κατανάλωση λιπασμάτων κατά τη διάρκεια των δεκαετιών από τη δεκαετία του '60 έως τη δεκαετία του '90 υπήρξε μεγάλη άνοδος στη ζήτηση φτάνοντας 2,25 εκατομμύρια τόνους (Giannakopoulou et al., 2020). Μετά από αυτή τη χρονική περίοδο, υπήρξε μείωση στην κατανάλωση, φτάνοντας στα 1,2-1,4 εκατομμύρια τόνους. Ωστόσο η κοινωνικό-

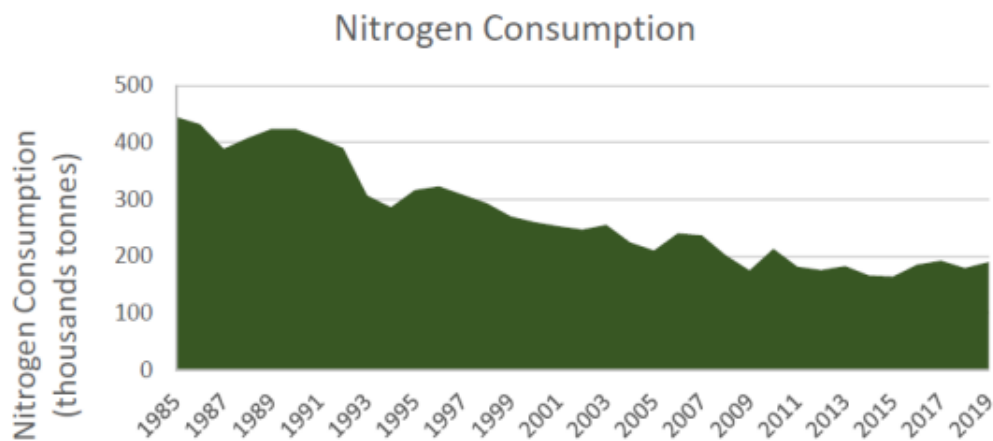
οικονομικό-πολιτική κατάσταση των τελευταίων δέκα ετών οδήγησε στη συνεχιζόμενη μείωση της κατανάλωσης φτάνοντας τους περίπου 800 χιλιάδες τόνους (Γράφημα 8).

Γράφημα 8: Η κατανάλωση των λιπασμάτων στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του 1985 έως το 2019.

Γράφημα 8. Κατανάλωση λιπασμάτων στην Ελλάδα κατά την χρονική περίοδο 1985-2019 (Giannakopoulou et al., 2020)

Τα κύρια αίτια που οδήγησαν στην μείωση της κατανάλωσης ήταν ο περιορισμένος τραπεζικός δανεισμός, η έλλειψη ρευστότητας των παραγωγών ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης, η απελευθέρωση της αγοράς, η μείωση των κρατικών επιδοτήσεων καθώς και η στροφή των παραγωγών σε καλλιέργειες που δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις λίπανσης (Giannakopoulou et al., 2020). Κύρια σημεία της νέας ΚΑΠ αποτελούν ο στόχος για μείωση της ρύπανσης των υπόγειων υδάτων από νιτρικά άλατα και για χρήση οργανικών και ανόργανων λιπασμάτων. Βασική απαίτηση επίσης αποτελεί η θέσπιση «κωδίκων ορθής γεωργικής πολιτικής» και ο ορισμός «ευάλωτων ζωνών» που μπορούν να οδηγήσουν σε ρύπανση λόγω ενδεχόμενης αποστράγγισης εδάφους. Ιδιαίτερα θετικό μέτρο αποτελεί η επιβράβευση των αγροτών που εφαρμόζουν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές, μέσω της καταβολής της «πράσινης ενίσχυσης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Γράφημα 9: Η κατανάλωση των νιτρικών λιπασμάτων στην Ελλάδα για την χρονική διάρκεια 1985-2019

Γράφημα 9. Η κατανάλωση των νιτρικών λιπασμάτων στην Ελλάδα για την χρονική διάρκεια 1985-2019 (Giannakopoulou et al., 2020)

Το μέτρο που ως στόχο είχε την μείωση της νιτρορύπανσης αποδείχτηκε ιδιαίτερα αποδοτικό για αυτό και συμπεριλήφθηκε στο νέο πρόγραμμα. Από το 1985 έως και το 2019 το ποσοστό μείωσης της χρήσης λιπασμάτων αζώτου ανέρχεται στο 60% (Γράφημα 9). Πιο συγκεκριμένα, στη περιοχή της Θεσσαλίας, τα στοιχεία χρήσης λιπασμάτων της περιόδου 2011-2013 εμφανίζονται στον παρακάτω πίνακα (Vardopoulos et al., 2018):

Έτος	Ποσότητα λιπασμάτων (χιλιάδες τόνοι)
2011	76,2
2012	70,33
2013	71,56

Πίνακας 10: Χρήση λιπασμάτων για την περίοδο 2011-2013 στην περιοχή της Θεσσαλίας
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014.

5.11. Ενεργειακές καλλιέργειες

Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής μπορούν να μειωθούν σε μεγάλο βαθμό με την βοήθεια μια ενιαίας αγροτικής πολιτικής που ως στόχο θα έχει την παραγωγή ανανεώσιμης ενέργειας. Η παραγωγή βιομάζας θα μπορούσε να γίνει μια τεράστια εκμετάλλευση για την παραγωγή καυσίμων. Ταυτόχρονα οι ενεργειακές καλλιέργειες μπορούν να βοηθήσουν προς τον περιορισμό των επιπτώσεων της εκτόπισης της παραγωγής τροφίμων και ζωοτροφών. Περιοριστικοί παράγοντες των ενεργειακών καλλιεργειών όπως τα ενεργειακά φυτά, θα μπορούσαν να αποτελούν οι υψηλές απαιτήσεις σε νερό, ενέργεια, θρεπτικά συστατικά και έδαφος, στοιχεία που χωρίς βιώσιμη διαχείριση θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πιθανές πρόσθετες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου διευρύνοντας το πρόβλημα.

Η ΚΑΠ του 2013 προσέφερε ένα κίνητρο στους αγρότες για στροφή προς τις ενεργειακές καλλιέργειες λόγω της δυνατότητας για αποσυνδεδεμένη στρεμματική ενίσχυση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021). Στην ΚΑΠ του 2013-2020 αυτό εμφανίζεται ελαφρώς διαφοροποιημένο, παρέχοντας αυτή τη φορά κίνητρα για ενεργειακές καλλιέργειες μέσω άμεσων ενισχύσεων. Στην περιοχή της Θεσσαλίας έχει γίνει εφαρμογή καλλιέργειας ενεργειακών φυτών. Στον πίνακα 11 εμφανίζονται δεδομένα για την καλλιέργεια ηλίανθων και ελαιοκράμβης.

Έτος	Περιφέρεια και Περιφερειακές Ενότητες	Ηλιανθος		Ελαιοκράμβη	
		1	2	1	2
2011	Θεσσαλία	5.720	1.623	20	7
	Λάρισα	4.481	1.440	—	—
	Καρδίτσα	700	130	—	—
	Μαγνησία	—	—	—	—
	Τρικάλων	539	53	20	7
2012	Θεσσαλία	7.166	1.957	35	33
	Λάρισα	4.729	1.554	25	30
	Καρδίτσα	1.993	367	—	—
	Μαγνησία	—	—	10	3
	Τρικάλων	444	37	—	—
2013	Θεσσαλία	11.161	3	250	79
	Λάρισα	9.443	3	11	3
	Καρδίτσα	1.413	0	—	—
	Μαγνησία	—	—	17	5
	Τρικάλων	305	0	222	71
2014	Θεσσαλία	8.511	2.291	275	62
	Λάρισα	7.730	2.221	146	39

Πίνακας 11: Οι ενεργειακές καλλιέργειες στην περιοχή της Θεσσαλίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

	Καρδίτσα	100	4	—	—
	Μαγνησία	2	1	129	23
	Τρικάλων	679	65	—	—
2015	Θεσσαλία	10.871	2.091	383	72
	Λάρισα	9.222	1.929	65	22
	Καρδίτσα	113	9	—	—
	Μαγνησία	146	39	318	50
	Τρικάλων	1.390	114	—	—
2016	Θεσσαλία	9.189	2.466	566	132
	Λάρισα	8.315	2.372	24	8
	Καρδίτσα	209	27	40	8
	Μαγνησία	5	1	492	114
	Τρικάλων	660	66	10	2
2017	Θεσσαλία	8.603	3.190	2.709	561
	Λάρισα	7.533	2.925	748	157
	Καρδίτσα	287	68	—	—
	Μαγνησία	434	164	1.961	404
	Τρικάλων	349	32	—	—
2018	Θεσσαλία	9.107	3.302	15.387	3.082
	Λάρισα	7.167	2.754	6.541	1.340
	Καρδίτσα	277	63	—	—
	Μαγνησία	1.402	449	8.846	1.742
	Τρικάλων	261	35	—	—
2019	Θεσσαλία	7.946	1.882	20.947	4.501
	Λάρισα	6.730	1.574	9.143	1.808
	Καρδίτσα	268	67	267	45
	Μαγνησία	813	214	11.537	2.648
	Τρικάλων	135	27	—	—

5.12. Κτηνοτροφία

Η ζωική παραγωγή αποτελεί τη βάση για την πρώτη ύλη ενός μεγάλου μέρους της ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων που ουσιαστικά αποτελεί την μοναδική μεταποιητική βιομηχανία που έχει μείνει στη χώρα. Προκειμένου όμως η ζωική παραγωγή να συνεχίσει να αποτελεί αναπτυξιακό βραχίονα της οικονομίας, θα πρέπει να

προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα με ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών, αύξηση της παραγωγικότητας των εκτροφών και βελτιστοποίηση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων. Στο υφιστάμενο περιβάλλον λειτουργίας της ζωικής παραγωγής στη χώρα μας προτεραιότητα είναι η μείωση του κόστους παραγωγής, η ποιότητα, η ταυτότητα των παραγόμενων προϊόντων και η οργάνωση ολοκληρωμένων εμπορικών δικτύων για προώθηση του ελληνικού ονόματος (brand name). Στην Ελλάδα η κύρια παραγωγική κατεύθυνση στις εκτροφές μηρυκαστικών είναι η γαλακτοπαραγωγή ενώ το κρέας αποτελεί κύρια δραστηριότητα μόνο στις εκτροφές πάχυνσης βοοειδών. Παραδοσιακά, η Ελλάδα κατέχει υψηλή θέση στην ετήσια παραγωγή και κατανάλωση αιγοπρόβειου κρέατος στα πλαίσια της Ε.Ε (EUROSTAT, 2020). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται συνεχόμενη πτωτική πορεία, καθώς το κρέας αυτό βρίσκεται στο περιθώριο του ενδιαφέροντος για εμπόρους και καταναλωτές οι οποίοι θεωρούν ότι το αιγοπρόβειο κρέας δεν είναι υγιεινό. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (2015) η παραγωγή αιγοπρόβειου κρέατος ανέρχεται σε 76.830 τόνους ενώ η κατανάλωση σε 96.160 τόνους και καλύπτει ένα ποσοστό αυτάρκειας περίπου 80%. Αντίστοιχα για το βόειο κρέας η παραγωγή ανέρχεται σε περίπου 62.000 τόνους και η κατανάλωση σε περίπου 158.000 τόνους δηλαδή το ποσοστό αυτάρκειας είναι 30.1% (GreQum, Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2014-2020). Η εγχώρια παραγωγή κρέατος χαρακτηρίζεται από έντονο ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά ενώ παράλληλα δεν έχει εξαγωγικό χαρακτήρα (ΕΛΣΤΑΤ, 2020). Οι αιτίες που διαμορφώνουν την παρούσα κατάσταση είναι πολλές. Για παράδειγμα, το υψηλό κόστος γαλουχίας των αρνιών και κατσικιών σε συνδυασμό με την εξαιρετικά μικρή συμβολή του κρέατος στη διαμόρφωση του εισοδήματος των κτηνοτρόφων καθιστά την έμφαση στην κρεοπαραγωγή αντιοικονομική. Επιπλέον, ο κλάδος χαρακτηρίζεται από εποχιακή προσφορά γεγονός το οποίο προκαλεί σημαντικές διακυμάνσεις στις τιμές διάθεσης και στερεί την αγορά από σφάγια 5-6 μήνες το έτος. Παράλληλα, η έλλειψη τυποποίησης των παραγόμενων προϊόντων καθιστά δύσκολη τη συντήρηση/διατήρησή τους και ευνοεί τις εισαγωγές. Αυτός ο τρόπος εκμετάλλευσης της κρεοπαραγωγικής ικανότητας των αιγοπροβάτων είναι αντιοικονομικός (GreQum, Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2014-2020). Η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών για την ποιοτική του κατάταξη θα ενισχύσει την εγχώρια βιομηχανία μέσω της αύξησης της εμπορικότητας με την παραγωγή κρέατος υψηλής ποιότητας. Επιπλέον για το βόειο κρέας, απαραίτητη για την επιβίωση της εγχώριας βιομηχανίας

είναι η ανάληψη καινοτόμων δράσεων για την τυποποίηση των σφάγιων και βελτιστοποίηση της ποιότητας του παραγόμενου κρέατος και των κρεατοσκευασμάτων. Το 29,7% της συνολικής ακαθάριστης αξίας της αγροτικής παραγωγής ανήκει στον κλάδο της ζωικής παραγωγής. Η αξία των παραγόμενων προϊόντων που προέρχονται από την φυτική και την ζωική παραγωγή είναι αρκετά δυσανάλογη και εμφανίζει ένα λόγο 70/30 (Αρσένος, 2017). Σε αντίθεση, η μέση αξία του των προϊόντων που παράγονται από τον κτηνοτροφικό κλάδο ανέρχεται στο 45,0% της συνολικής αγροτικής παραγωγής. Δυστυχώς η αξία των προϊόντων ζωικής παραγωγής που προέρχονται από την Ελλάδα αντιστοιχούν μόνο σε ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 1,6% της συνολικής αξίας αγροτικής παραγωγής από την ΕΕ. Η έλλειψη προϊόντων ζωικής παραγωγής από τη χώρα μας αντισταθμίζεται από αυξημένες εισαγωγές. Το τεράστιο πρόβλημα που δημιουργείται με αυτήν την κατάσταση είναι πως το 30% αυτών των αντισταθμιστικών εισαγωγών επιβαρύνουν το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας με περίπου 2 δις ευρώ (Αρσένος, 2017). Ωστόσο αυτό που είναι ελπιδοφόρο είναι πως τα μέτρα της ΚΑΠ έχουν βοηθήσει σημαντικά προς την ανάπτυξη του κτηνοτροφικού κλάδου τονίζοντας της αναγκαιότητα της ύπαρξης ενός παραγωγικού έναντι ενός καταναλωτικού μοντέλου όπως επίσης και την σημασία μια υγιεινής και καλής διαβίωσης και διαχείρισης των εκμεταλλεύσεων. Στον ακόλουθο παρουσιάζεται η εξέλιξη της κτηνοτροφικής παραγωγής στη Θεσσαλία.

Έτος	Περιφέρεια και Περιφερειακή ενότητα	Βοοειδή		Προβατοειδή	Αιγοειδή	Χοίροι	Ιπποειδή	Κουνέλια	Πουλερικά	Κυψέλες Μελισσών
		Σύνολο	Θηλυκά							
2016	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	120157	80182	123474	1134925	330391	62.606	x	624.606	81456
	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	7.383	4.684	18.242	169.847	28.207	180.625	x	180.625	25.938
	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	59.646	39.662	51.310	635.257	175.096	193.954	x	193.954	22.413
	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	17.852	12.683	11.193	129.032	57.166	107.738	2.342	107.738	14.496
	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	35.276	23.153	42.730	199.747	64.273	138.056	1.882	138.056	17.631
2013	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	117763	88430	1211464	408252	146749	4106	22637	1712708	84238
	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	7305	4699	172858	35520	24453	582	4941	230390	37019
	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	59259	44874	714180	202176	60887	1993	5701	1214917	8567
	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	21588	16708	124933	77227	13849	877	3123	111393	11723
	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	29611	22149	199493	93329	47561	654	8872	156007	26930
2007	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	118715	80058	1417855	597679	227826	4141	77205	1430612	69466
	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	13.092	7.963	233.364	50.374	30.572	501	37.522	625.143	15.039
	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	46.194	32.272	718.403	295.180	68.855	2.545	8.469	340.601	7.516
	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	19.702	13.951	121.959	122.313	21.558	448	10.102	89.823	11.133
	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	39.727	25.872	344.129	129.813	106.840	648	21.112	375.045	35.777
2005	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	104632	69966	1245334	493205	169333	4106	64355	1925364	77952
	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	7144	4225	188050	39045	28594	690	23749	651649	20077
	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ	45151	30584	635493	223779	45124	1830	16794	807670	33955
	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	16621	12263	110539	124644	14529	879	5868	76293	14710
	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	35716	22894	311252	105737	81086	706	17944	389752	9210
2000	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	88661	63340	1140063	530232	171699	4510	60888	2071669	53621
1999	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	78695	6003	1177696	539515	124596				

Πίνακας 12: Η εξέλιξη του πληθυσμού της κτηνοτροφικής παραγωγής στην περιφέρεια της Θεσσαλίας. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2020.

Πίνακας. Η εξέλιξη του πληθυσμού της κτηνοτροφικής παραγωγής στην περιφέρεια της Θεσσαλίας.

Οι πρώτες ύλες ζωικής παραγωγής π.χ. γάλακτος, κρέατος, αυγών αποτελούν τους κύριους πυλώνες της μεταποιητικής βιομηχανίας της χώρας. Η δραστηριοποίηση σε αυτό τον κλάδο καλύπτει δεκάδες χιλιάδες εκτροφέων, ομάδων παραγωγών, συνεταιρισμών, ενώσεων παραγωγών και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Μία από τις παθογένειες του συστήματος ζωικής παραγωγής στην Ελλάδα αποτελεί η μειωμένη ανταγωνιστικότητα που οδηγεί σε περαιτέρω μείωση του εισοδήματος των κτηνοτρόφων. Κύρια αιτία για αυτή τη κατάσταση είναι το υψηλό κόστος παραγωγής αλλά ταυτόχρονα και η χαμηλή τιμή πώλησης των παραγόμενων προϊόντων (Αρσένος, 2017).

6. Συμπεράσματα

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική, όπως και η Οδηγία Πλαίσιο για τα Νερά (ΟΠΥ), αποτελούν τις ενοποιημένες πολιτικές που ακολουθούν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει υποστεί ένα μεγάλο αριθμό μεταρρυθμίσεων έτσι ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στις συνεχώς μεταβαλλόμενες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες.

Σε γενικές γραμμές, οι στόχοι που είχε θέσει η Κ.Γ.Π. έχουν επιτευχθεί, όπως αναφέραμε υπάρχει άνοδος του εισοδήματος, άμεσος ανεφοδιασμός της αγοράς, διάχυση της τεχνολογίας αλλά και της γνώσης και πολύ μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας. Ωστόσο, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Ελλάδα δεν πέτυχε απόλυτα αυτό που θα επιθυμούσε. Είδαμε ότι αρκετοί αγρότες έχουν σταματήσει τις αγροτικές δραστηριότητες λόγω υψηλού κόστους, επίσης ορισμένες καλλιέργειες -λόγω μειωμένων ενισχύσεων- είναι αδύνατο να καλλιεργηθούν από αγρότες με μικρές καλλιέργειες καθώς δεν τους συμφέρει. Σε αυτό ευθύνεται, ως ένα μεγάλο βαθμό, η ίδια η Ελλάδα καθώς δεν διαθέτει ένα εθνικό σχέδιο το οποίο θα υποστηρίξει ταυτόχρονα τους στόχους της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής.

Μπορεί να υπήρχαν σημαντικά οφέλη από την υιοθέτηση της Κ.Γ.Π. αλλά χωρίς υποστήριξη μέσω δράσεων της ίδιας της χώρας, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στον βαθμό που θέλαμε.

Μέσω της παρούσας εργασίας, και της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε στη νέα ΚΑΠ και συγκεκριμένα στην Περιφέρεια της Θεσσαλίας, μπορούμε να αντιληφθούμε ότι ο ελληνικός αγροτικός πληθυσμός θα πρέπει να στραφεί προς την βιώσιμη ανάπτυξη, όπως έχει θέσει ως στόχο και η Πράσινη Συμφωνία. Η Κοινή Γεωργική πολιτική θα πρέπει να στοχεύει στην ποιότητα των τροφίμων και την διασφάλιση της υγείας των καταναλωτών και όχι μόνο στην ποσότητα. Άλλωστε αυτός, πλέον, αποτελεί και ένας στόχος του Farm to Fork, τον οποίον η Ε.Ε. θέλει να υλοποιήσει έως το 2030. Προκειμένου να μπορέσουμε να επιτύχουμε τόσο τον προηγούμενο στόχο, όσο και τους υπόλοιπους που αναφέραμε σε όλο το εύρος της εργασίας, οι γεωργοί θα πρέπει να δώσουν έμφαση στη χρήση νέας τεχνολογίας, να μπορέσουν να επενδύσουν στη

διαδικασία της παραγωγής έτσι ώστε να είναι σε θέση να μειώσουν το κόστος, να μπορέσουν να μειώσουν την σπατάλη νερού αλλά και να το χρησιμοποιήσουν με πιο στοχευμένο τρόπο και να μειώσουν την εξάρτησή τους από αυτό, να μειώσουν σημαντικά τη χρήση χημικών στα θερμοκήπια αλλά και την μείωση των αντιβιοτικών στη κτηνοτροφία.

Η Ελληνική αγροτική κοινωνία θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τη θέση της και τον ρόλο της στην Ελληνική οικονομία προκειμένου να μπορέσει να γίνει πιο ανταγωνιστική. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω ισχυρών συνεταιρισμών αλλά στοχευμένης εκπαίδευσης των αγροτών.

Ένα σημαντικό μειονέκτημα της αγροτικής κοινωνίας, όπως είδαμε σε γράφημα, είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των αγροτών είναι μεγάλης ηλικίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διατηρούνται παλαιότερες πρακτικές στον τρόπο εκμετάλλευσης της αγροτικής έκτασης αλλά και νοοτροπίας το οποίο έχει αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για τη γέννηση ενός ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Αντίστοιχα, το γεγονός ότι ο ελληνικός αγροτικός πληθυσμός είναι γηραιός, θα μπορούσε να αποδειχθεί ως μία ευκαιρία για να δούμε τα περιθώρια που υπάρχουν για να βελτιωθεί μεσοπρόθεσμα μέσω της εισόδου νέων αγροτών. Όπως είδαμε, η έλλειψη εθνικού στρατηγικού σχεδιασμού σε συνδυασμό με συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις της κοινής Αγροτικής Πολιτικής, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εξόδου αγροτών από το επάγγελμα σε σχέση με την είσοδο νέων. Παρόλο το υψηλό ποσοστό ανεργίας που υπάρχει στην χώρα μας, το επάγγελμα του αγρότη δεν είναι ελκυστικό – ακόμη και σε μία αγροτική Περιφέρεια όπως η Θεσσαλία- αλλά, θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε, αποθαρρυντικό. Τα κίνητρα που θα πρέπει να δοθούν προκειμένου να προσελκύσουν νέους αγρότες θα είναι οικονομικά και εκπαιδευτικά. Θα πρέπει να διασφαλιστεί ένα τέτοιο περιβάλλον μέσα στο οποίο θα υπάρξουν τα χρηματοοικονομικά μέσα για ανάπτυξη αλλά θα υπάρχει και η παροχή γνώσης και μεταφοράς της καινοτομίας προκειμένου να γίνουν ανταγωνιστικοί και να μπορέσουν να επιτύχουν τους στόχους που θέτει η Πράσινη Συμφωνία.

Ένας ακόμη σημαντικός λόγος που οδηγεί στην έξοδο τους από το επάγγελμα του αγρότη και στην απροθυμία των υπολοίπων να εργαστούν σε αυτό, είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές –σε ορισμένες περιοχές- οι οποίες να μπορούν εξασφαλίσουν μία ικανοποιητική ποιότητα ζωής.

Η νέα Κ.Α.Π. έχει ως κύριο μέλημα την ικανοποίηση και τον εφησυχασμό του καταναλωτή και την στήριξη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Πλέον, οι επιδοτήσεις δεν συνδέονται με τη ποσότητα παραγωγής και η στήριξη της Ε.Ε. έχει στραφεί προς την επίτευξη των στόχων της Πράσινης Συμφωνίας που θα διασφαλίσουν το φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων. Το θετικό είναι ότι οι αγρότες της Ελλάδας θα είναι σε θέση να μπορέσουν να παράξουν τα προϊόντα τους σύμφωνα με τη ζήτηση που δημιουργεί η αγορά.

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι μέσω της άρσης των κινήτρων για παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων, οι αγρότες είναι σε θέση να στοχεύσουν σε πιο ποιοτικά και ασφαλή προϊόντα και να ασκήσουν την επιχειρηματική τους ιδιότητα λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των χωρών της Ε.Ε. αλλά και τις προτιμήσεις των καταναλωτών.

Ολοκληρώνοντας, θεωρώ ότι η Κ.Α.Π. θα θέσει τις βάσεις προκειμένου μικρότεροι καλλιεργητές να επιβιώσουν τον σκληρό ανταγωνισμό που υπάρχει και να γίνει προβολή των μικρών τοπικών μονάδων και της ποιότητας που είναι σε θέση να προσφέρουν, καθιστώντας την Περιφέρεια της Θεσσαλίας ανταγωνιστική και δίνοντας την αντίστοιχη προστιθέμενη αξία στα προϊόντα τους.

6. Βιβλιογραφία

6.1. Ελληνική Βιβλιογραφία

Αρσένος, Γ., (2017). Περιγραφή Στρατηγικών Δράσεων ΕΤΑΚ στην Ζωική παραγωγή για τα έτη 2016-2017. Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας. Διαθέσιμο στο: <http://www.gsrt.gr/Financing/Files/ProPeFiles161/%CE%96%CF%89%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE.pdf> [Τελευταία επίσκεψη: 17/02/2023] .

Δογάντζης, Σ., Πάκος, Γ. (2008). *Κοινή Αγροτική Πολιτική και ολοκληρωμένη διαχείριση Υδατικών πόρων*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Δούκας, Ι. (2011). Διδακτορική Διατριβή: *Η Πολιτική Οικονομία της Μεταρρύθμισης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής*. Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΛΣΤΑΤ. Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/76d51b89-18ed-426b-8227-01790d9c2a3d> [Τελευταία επίσκεψη: 17/02/2023] .

ΕΛΣΤΑΤ. (2017). Δελτίο Τύπου. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/7d855f03-1f49-4dd8-828c-3dda5b661107>. [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2023]

ΕΛΣΑΤ. (2014-2020). *Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/statistics/agr>. [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2023].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2011). Μία ανανεωμένη στρατηγική ΕΕ 2011-2014. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=FR> [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2022]

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2014). Έκθεση 20/2021: *Βιώσιμη χρήση των υδάτων στη γεωργία: πιθανότερο τα κονδύλια της ΚΓΠ να ευνοούν τη μεγαλύτερα παρά την αποδοτικότερη χρήση νερού.* Διαθέσιμο στο: <https://www.eca.europa.eu/el/Pages/DocItem.aspx?did=59355> [Τελευταία επίσκεψη: 17/02/2023].

Λεγκός, Η., Λεβεντάκης, Α. (2015). *Η συμβολή και οι προοπτικές του αγροτροφικού τομέα στην Ελλάδα.* Αθήνα: Τράπεζα Πειραιώς

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2020). *Η συνεισφορά των εισροών στην αγροτική παραγωγή και το μέλλον του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα.* Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/research/RES_05_F_21102020_REP_GR.pdf [Τελευταία επίσκεψη: 17/02/2023].

Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2019). *Αγροτικά Μηχανήματα και Ανταγωνιστικότητα του Αγροτικού Τομέα στην Ελλάδα.* Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/research/RES_05_F_02122019_REP_GR.pdf [Τελευταία επίσκεψη: 17/02/2023].

Κανελλόπουλος, Ι., (2003). *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.* Αθήνα. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κεντρική Ένωση Επιμελητηρίων Ελλάδος. (2019). *Αποτελέσματα και Προτάσεις Μελέτης Οικονομικών – Επιχειρηματικών Δεικτών και εξαγωγικού Προσανατολισμού Περιφέρειας Θεσσαλίας.* Διαθέσιμο στο: https://uhc.gr/wp-content/uploads/2020/06/parousiasi_meletis_thesallias.pdf [Τελευταία επίσκεψη: 10/04/2023]

Μαραβέγιας, Ν., (1995). *Αγροτική, Πολιτική και οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα.* Αθήνα, εκδόσεις: Λιβάνης

Μπαγινέτας, Κ., (2015). *Η Συμβολή της Γεωργίας στην Έξοδο από την Κρίση: Μια Σειρά Μέτρων Αγροτικής Πολιτικής.*

Παπαγεωργίου, Λ., Σπαθής, Π. και Δαμιανός Δ. (2015) *Αγροτική Πολιτική.* Αθήνα: Σταμούλη

Παπού, Μ-Α., (2016). *Κοινή Αγροτική Πολιτική Προεκτάσεις – Προοπτικές.* Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τεχνικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας.

Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2014. *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας 2014-2020.* Λάρισα: Περιφέρεια Θεσσαλίας.

Πέζαρος Π. (2011). *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική: Εξέλιξη και προοπτικές*

Ψαλτόπουλος Δ. Κ. (2021). *Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διακυβέρνηση του αγροτικού χώρου στην Ελλάδα (1981-2021).* Region & Periphery, 12, 99–122. <https://doi.org/10.12681/rp.28889>

Τζακώστα Α., (2010), *Η Νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Ελλάδα Εφαρμογή και Επιπτώσεις,* Πτυχιακή Εργασία Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Γενικής Διοίκησης, Αθήνα

ΥΠ.Α.Α.Τ., 2021. Διαθέσιμο στο: <http://www.minagric.gr/index.php/el/xrismewplirofories-2/statistika-politi> [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2023]

ΥΠ.Α.Α.Τ., 2020. *Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020*. Αθήνα: ΥΠ.Α.Α.Τ.

ΥΠ.Α.Α.Τ., 2017. Στρατηγικό Σχέδιο ανάπτυξης για την καλλιέργεια, επεξεργασία και εμπορία των Αρωματικών και Φαρμακευτικών Φυτών στην Ελλάδα. Αθήνα: ΥΠ.Α.Α.Τ. Διαθέσιμο στο: http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Aromatika_Fyta/stratighko_sxedio_aff260218.pdf και στο http://www.minagric.gr/images/stories/docs/agrotis/Aromatika_Fyta/pinakas_kalliergion_aromatikonfiton.pdf [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2023]

ΥΠ.Α.Α.Τ., 2016. Εμπορικό Ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων. Διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/9572604.pdf>. [Τελευταία επίσκεψη: 1/05/2023]

6.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Allen, B., Kretschmer, B., Baldock, D., Menadue, H., Nanni, S. and Tucker, G. (2014). Space for energy crops -assessing the potential contribution to Europe's energy future. [online]

Available at: https://www.transportenvironment.org/wp-content/uploads/2021/07/IEEP_2014_Space_for_Energy_Crops.pdf [Accessed 17 Feb. 2023].

Baltas, C.N. (2005). "The Effects of the Reform of the Common Agricultural Policy on EU Agriculture" in J.A.Brox, R. Caterall and P.E. Koveos (Eds.), *Structural Reform and Transformation of Organizations and Business*, APF Press, Toronto, Canada, pp. 223-236

G. Canali, Common agricultural policy reform and its effects on sheep and goat market and rare breeds conservation, *Small Ruminant Research*, Volume 62, Issue 3, 2006, Pages 207-213, ISSN 0921-4488, <https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2005.08.021>.

European Central Bank. (1988). The Delors Committee (1988-1989). Available at: https://www.ecb.europa.eu/ecb/access_to_documents/archives/delors/html/index.en.html. [Accessed 1/05/2022]

European Commission. (1968). Memorandum ECSC - EEC – EAEC on the Reform of Agriculture in the European Economic Community and Annexes. <http://aei.pitt.edu/5566/1/5566.pdf> [Accessed: 1/05/2022]

European Commission. (2023). Agriculture and rural Development. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en. [Accessed: 1/05/2023].

European Court of Auditors. (2014). 2014 Report on the

follow-up of the European Court of Auditors' Special Reports Available at: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_02/SR_FOLLOW_UP_EN.pdf [Accessed: 1/05/2023]

European Parliament. The common agricultural policy – instruments and reforms. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/107/the-common-agricultural-policy-instruments-and-reforms> [Accessed: 1/05/2022]

European Green Deal., (2021). The European Green Deal. Available at: https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf. [Accessed: 1/05/2023]

Eurostat. (2016). <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [Accessed: 1/05/2022]

Eurostat. (2015). <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [Accessed: 1/05/2022]

Fusco G. Twenty Years of Common Agricultural Policy in Europe: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*. 2021; 13(19):10650. <https://doi.org/10.3390/su131910650>

Iliopoulou, Polixeni & Stratakis, Panagiotis. (2011). Aspects of Rural Development in Greece: Indicators, Policies and New Opportunities.

Gkatsikos A, Natos D, Staboulis C, Mattas K, Tsagris M, Polymeros A. An Impact Assessment of the Young Farmers Scheme Policy on Regional Growth in Greece. *Sustainability*. 2022; 14(5):2882. <https://doi.org/10.3390/su14052882>

Giannakopoulou, Foteini & Gasparatos, Dionisios & Koutsougeras, N. & Vevelakis, I. & Kyriakidis, N. & Rousseas, D. & Ehaliotis, Constantinos. (2020). The Greek Fertilizer Sector Endorsing Sustainability in a Changing World.

Koutsou, S., Partalidou, M. and Petrou, M. (2011). Present or Absent Farm Heads? A Contemporary Reading of Family Farming in Greece. *Sociologia Ruralis*, 51(4), pp.404–419. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2011.00541.x>.

Loizou, Efstratios, Karelakis, Christos, Galanopoulos, Konstantinos and Mattas, Konstadinos, (2019), The role of agriculture as a development tool for a regional economy, *Agricultural Systems*, 173, issue C, p. 482-490, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:eee:agisys:v:173:y:2019:i:c:p:482-490>

Mansholt, Sicco. "The Mansholt Plan." *Studies: An Irish Quarterly Review*, vol. 59, no. 236, 1970, pp. 404–18. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/30087925>. Accessed 20 Mar. 2023.

N. El Benni, R. Finger, Gross revenue risk in Swiss dairy farming, *Journal of Dairy Science*, Volume 96, Issue 2, 2013, Pages 936-948, ISSN 0022-0302, <https://doi.org/10.3168/jds.2012-5695>.

Special Report Integration of EU water policy objectives with the CAP: a partial success. (n.d.). doi:<https://doi.org/10.2865/15216>.

Stilianos Alexiadis, Christos Ladias, Nikolaos Hasanagas, A regional perspective of the Common Agricultural Policy, Land Use Policy, Volume 30, Issue 1, 2013, Pages 665-669, ISSN 0264-8377,
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.05.013>.

Stead, David. (2007). The Mansholt Plan Forty Years On. *EuroChoices*. 6. 40-45.

Utz, P. Toepke. (1981). The European Economic Community – A profile. *Northwestern Journal of International Law & Business*, Volume 3, Issue 2 Fall. Available at:
<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1108&context=njilb> [Accessed: 1/05/2023]

Vardopoulos, I., Falireas, S., Konstantopoulos, I., Kaliora, E. and Theodoropoulou, E. (2018). Sustainability assessment of the agri-environmental practices in Greece. Indicators' comparative study. *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, 14(4), p.368.
doi:<https://doi.org/10.1504/ijarge.2018.098024>.